

Bondár Mária

Késő rézkori település Nagyrécse határában

Az M7-es autópálya építését megelőzően Nagyrécse határában is több lelőhelyet találtak a Zala Megyei Múzeumigazgatóság munkatársai. A jelen tanulmányban ismertetett késő rézkori települést a 2003-2004. évi terepbejáráson (KVASSAY–HORVÁTH–SZÁRAZ–FRANKOVICS 2003, KVASSAY–SZÁRAZ 2004) lokalizálták, feltárására 2005-ben került sor.

Kvassay Judit 2005. július 25. és szeptember 15. között végzett megelőző ásatást „Nagyrécse – Sárszegi-patak Nyugat” elnevezésű lelőhelyen (KVASSAY 2005).¹

A „Sárszegi-patak, Nyugat” elnevezésű lelőhely Nagykanizsától mintegy 8 km-re, északkeletre, Nagyrécse határának DK-i részén található. A Principális- és az Alsó-Zala völgye között ÉD-i irányban, hosszan elnyúló, vízfolyásokkal erősen szabdalta Zalavári-hát középső részén, a Sárszegi-patak és egy vízenyős völgy közti domb K-i, a Sárszegi-patakra lejtő oldalán helyezkedtek el a rézkori településnyomok. Az autópálya nyomvonala a lelőhelynek csak kis részét, a déli harmadát érintette (1. kép). A településnek kizárólag a kijelölt nyomvonalba eső részét lehetett feltárni, a kutatott terület a telep egészének tehát mintegy egy-harmadát jelentheti. A lelőhely a szántást északról határoló erdőben folytatódik.

A 9527 m² feltárt felületen, 58 objektum került kibontásra. A domb oldalán, ritkásan elhelyezkedő települési jelenségek (gödrök, vermek és cölöplyukak) mindegyike a késő rézkori badeni kultúra hagyatéka. A feltáráson két gödörben (7. és 47. objektum: 7. kép 1; 9. kép 1) bögrékből és mericékből álló ún. depó került elő (KVASSAY 2005, 278). Az ásató nem emeli ki e rövid jelentésben, de a 6. objektumban (6. kép 1) is sok merice és bögre volt.

Nagyrécsén több helyen is előkerültek badeni település részletek (KVASSAY 2004, STRAUB 2006, KVASSAY–STRAUB 2006), így e területen a badeni kultúra koncentráltabb megtelepedését lehetett megfigyelni.

A jelen tanulmányban nem a megszokott telepfeldolgozást adjuk közre. A klasszikus módszer helyett (objektumleírások, leletanyag, értékelés) a lelőhelyen előkerült települési jelenségeket mutatjuk be röviden, majd válogatást adunk az előkerült leletanyag jellegzetes típusaiból. Ezen kívül a „Nagyrécse – Sárszegi-patak, Nyugat” elnevezésű késő rézkori lelőhely egyéb sajátosságait tárgyaljuk.

A késő rézkori település

A települések belső szerkezetére a feltárt települési jelenségekből (gödrök, kemencék, cölöplyukak, kutak, házak stb.), ezek elhelyezkedéséből, egymáshoz viszonyított helyzetéből valamint a különböző adatokból rekonstruált terepmodellből következtethetünk.

Lelőhelyünkön, az átkutatott területén, csak gödrök és cölöplyukak kerültek elő. Házra utaló nyomot nem talált az ásató, csak a nagy mennyiségű patics bizonyítja a tapasztott falú épület(ek) meglétét.

A régészeti objektumok legfontosabb adatait Kvassay Judit nagyon részletes és gondosan elkészített ásatási naplója alapján egy táblázatban foglaltuk össze (2. kép), részben terjedelmi okok miatt, részben a jobb áttekinthetőség kedvéért.

Az objektumokból a bolerázi csoport és a klasszikus badeni kultúra leletanyaga került elő. Megtalálható az ún. késő bolerázi fejlődési szakasz leletanyaga is, e lelőhelyen tehát töretlen belső fejlődésű, kontinuos életű települést regisztrálhatunk.

Az 58 objektumból 35 tartalmazott jellegzetes, pontosabb korhatározásra alkalmas leletanyagot. 4 gödörben kevés és nagyon kopott, jellegtelen oldaltöredékek maradtak meg, így ezek pontosabb keltezése sem lehetséges, csak a késő rézkorhoz köthetjük azokat.² 19 objektum (cölöplyukak, gödrök) nem tartalmazott semmilyen régészeti anyagot,³ így korhatározásuk sem volt lehetséges.

A karakterisztikus leletanyagot megőrző gödrök közül 17 a bolerázi csoporthoz köthető,⁴ 2 késő bolerázi,⁵ 16 pedig a badeni kultúra⁶ települési objektuma volt (3. kép).

A késő rézkori település egykori lakóinak vízszükségletét a közeli Sárszegi-patak és az ehhez kapcsolódó vízfolyások biztosíthatták, amelyek vélhetőleg csak időszakos bővizűséget jelentettek, így feltehetően az állandó víznyerést ásott kútból vagy az összegyűjtött csapadékból kellett biztosítani a telep mindenkori lakóinak. A feltárt településen kút nem került elő.

A bolerázi csoport településmaradványa

A feltárt terület közepén – hangsúlyozzuk, hogy az egykori településnek ez csak kisebb hányada – meghúzott képzetbeli É–D-i tengelyhez viszonyítva a bolerázi objektumok a tengely mindkét oldalán, szórta fordulnak elő. Az objektumok közül kettőt veremnek határozott meg az ásató (2. és 31. obj.), egyet járósíntként írt le (50. obj.). Egy objektumot a fényképes dokumentációban edényégető gödörnek határozott meg (1. obj.). A gödrök között igazán nagy méretű (4 m-nél nagyobb objektum) nem volt, a legnagyobbak az 50. és 51. objektum tekinthető. A terület Ny-i felében voltak a nagyobb objektumok és a járósíntként meghatározott 50. objektum, s ezen a területen található több kisebb gödör, illetve cölöplyuk is, amelyek pontosabb korát – leletanyag hiányában – nem lehetett meghatározni, de feltételezhető, hogy a bolerázi telephez tartoztak. Feltételezzük továbbá, hogy a terület Ny-i oldalán található, a jellegtelen oldal-töredékek alapján csak késő rézkorinak meghatározható objektumok⁷ is a bolerázi időszakban létesültek.

A klasszikus badeni kultúra településmaradványa

A klasszikus badeni kultúra telepéből – mint már írtuk – 16 objektum esett a feltárható területre. A bolerázi telepnél már képzetben meghúzott É–D-i tengelyhez viszonyítva megállapíthatjuk, hogy a badeni települési maradványok a tengely mindkét oldalán, de koncentráltabban a K-i oldalon fordulnak elő, így ennek az időszaknak lakóhelyét ezen a részen képzelhetjük el. A legnagyobb objektum a 6. volt, nagyméretű még a 19, 20. és 27. objektum is.

A területen bizonyítható szabályosságot nem tudunk kimutatni, a leletanyagot nem tartalmazó kisebb gödrök nem rajzolnak körbe egyértelműen olyan területet, amelyre a földfelszín fölé épített boronaházat képzelhetnénk. Az objektumoktól mentes területen természetesen állhatott bármilyen föld fölé épített építmény, ennek régészeti nyomai azonban nem maradtak meg.

A leletanyag

A lelőhelyen feltárt 58 objektumból – mint már említettük – 39 tartalmazott leletanyagot. A selejtezés előtti mennyiségeket figyelembe véve (tehát beletárolt és selejtezett leleteket még együtt számolva) 14 objektumban⁸ volt 10-nél kevesebb vagy pontosan 10 db lelet. 10 és 100 közötti darabszámú leletet őrzött meg 17 objektum.⁹ 8 objektumban¹⁰ gazdag leletanyag maradt meg, 100-nál több leletet regisztrálhattunk. Különösen gazdag volt a 19. (538 db) és a 27. objektum (325 db).

A település objektumaiból összesen 2757 lelet került elő, ebből 1275 lett feltárva véve (46 %), amelyből 1172 db (92 %) volt a kerámiatöredék (edénymaradvány vagy orsógomb), a többi kő vagy kőeszköz.

Az edények nagyon kopott felületűek. Legtöbbjükre a vöröses-barnás árnyalatok a jellemzőek, azaz redukciós égetéssel készítették azokat. A szürkés-feketés színtartományba tartozó – oxidációs égetésű edénymaradvány – jóval kevesebb.

Az edényfajták megoszlását két grafikonon mutatjuk be. A bolerázi időszakból 319 kerámia töredék maradt meg (4. kép 1), míg a badeni kultúrából 953 db került beletárolásra (4. kép 2). A statisztikai megoszlásból jól látszik, hogy a legtöbb töredék tálakból, fazekakból és tároló edényekből (amfora, hombár) származik mind a bolerázi, mind a badeni időszakban. A bolerázi periódusból kevés a korsó- és bögre-maradvány. A badeni időszakban a folyadékkal kapcsolatba hozható edények (merice, bögre, korsó) aránya magas. A badeni periódusra jellemző kétszátatú tálakból csak néhány töredék maradt meg, és csak egy-egy töredék utal a talpas serleg, kebles edény és tálfazék meglétére. Különleges edény az ún. vajköpülő, amelyből egy nagy méretű töredék került elő. A „vegyes töredék”-ként meghatározott edénymaradványok zöme nagy méretű, vastag falú, díszítetlen edények (fazék, hombár vagy amfora) oldal- vagy aljtöredéke, amelyeket azonban nem lehetett pontosabb típushoz kötni, így elemzésünkbe sem tudjuk bevonni.

Az edénytípusok előfordulását a különböző objektumokban táblázatban mutatjuk be (5. kép).

A bolerázi időszak leletanyaga

A bolerázi periódusból viszonylag kevés edényfajtát lehetett meghatározni a töredékekből: tálak, hombárok, amforák, bögrék, korsók és fazekak alkották a háztartások edénykészletét.

Az ép, vagy majdnem ép edények között nem volt bolerázi darab. A leletanyag rossz megtartása, jelentős töredékessége megnehezíti a pontos típus-megha-

tározást (egy-egy töredék akár különböző edényfajta-hoz is tartozhatott, ha nincs rajta egyértelmű jellegzetesség – emiatt el kell tekintenünk a részletes típusleírásoktól és a szakirodalomban fellelhető valamennyi analógia felsorolásától. Az egyes típusoknál jelezzük, hogy az adott edényforma a V. Nemejcová-Pavúková által kidolgozott rendszerben (NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1981, NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1984) mivel azonosítható. Számos hiányossága és nehezen kezelhető mivolta ellenére is jelenleg ez a legtöbbet használt rendszer a badeni edénytípológiában, ezért szükséges ezzel is megfelleltetni a nagyrécscei típusokat. A leletanyag bemutatásakor csak ott térünk ki a szélesebb környezet bemutatására, analógiák felsorolására, ahol ez valamilyen egyéb szempont miatt fontos vagy keltezési okok miatt szükséges.

Az alábbiakban a jellegzetes, informatív – beleltározott – leletanyag alapján mutatjuk be az egyes típusok legfontosabb jellemzőit.

Tálak

A tálak különböző méretűek, a kis tálkától a nagyobb mély tálig több méretvariáció előfordul. V. Nemejcová-Pavúková rendszerében a tálak a H–I–J betűvel szerepelnek, s megtalálhatók a badeni kultúra minden fázisában.

A korai időszak H típusú táljai széles szájú, kissé összeszűkülő nyakú, lekerekített vállú, kettős csonka kúpos testű edények, gyakran omphalos aljjal. Díszített és díszítetlen változatban is előfordulnak (NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1981, Obr. 1. H1-2, Obr. 2. H1-2, NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1984, Obr. 11. H1-3, Obr. 33. H1-3). Az I típusba egy különleges tálfajta, az ún. bratislavai típusú tál tartozik, amely lelőhelyünkön nem fordult elő. A J típus a tulajdonképpen „igazi” badeni táltípus, amely a Baden Ia–III. időszakban többfajta változatban megtalálható. Jellemzője a széles száj, tölcséres nyak, fordított csonka kúpos test. Előfordul díszítés nélküli és nagyon gazdag díszítéskombinációkkal is (NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1981, Obr. 1. J1-3, Obr. 2. J1-2, Obr. 3. J1-3, Obr. 4. J1-6, Obr. 5. J1-4; NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1981, Obr. 1. J1-3, Obr. 2. J1-2, Obr. 3. J1-3, Obr. 4. J1-6, Obr. 5. J1-4; NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1984, Obr. 11. J1-5, Obr. 33. J1-5).

Nagyrécsén a típusba sorolható töredékek közül 46 db (a bolerázi töredékek 15 %-a) tartozott tálakhoz. A töredékek nagyobb hányada díszítetlen edényfelületről származik, így pontosabb típus meghatározásuk nem lehetséges.

Rekonstruálhatók *tölcséres nyakú, fordított csonka kúpos testű tálak*, alagútfüllel¹¹ vagy kis bütyökkel. Megtalálható ennél a típusnál a perem belső oldalán

alkalmazott kannelúra díszítés¹² és gyakori a hason körbefutó pontsordíztetés és vonalkázott ornamentika együttes alkalmazása is,¹³ amely a későbbi időszakban is jellemző a tálakra.

A *behúzott peremű tálak* csak jelzés értékűen fordulnak elő a lelőhelyen,¹⁴ ahogyan a *gömbszelet alakú tálak* is, közülük az egyik alagútfüllel¹⁵ díszített.

Hombárok

A hombárok rövid, simított nyakú, lekerekített hasú tárolóedények, vállukon körbefutó egy-, két- vagy háromsoros, ujjbenyomkodásos bordadísszel és szimmetrikusan elhelyezett, két füllel. V. Nemejcová-Pavúková rendszerében ez a típus a Baden Ib-Ic-ben van meg (NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1981, Obr. 2, NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1984, Obr. 11, Obr. 33. K1-2. típus). A hombárok hasa durvított felületű, de előfordul a bekarcolt díszítés is.

Nagyrécsén 51 db töredéket (a bolerázi edénymaradványok 16 %-a) tudunk biztosan hombárként meghatározni. A lelőhelyünkön előkerült hombártöredékek legnagyobb része díszítetlen, nagy méretű, vastag falú edény maradványa.

A díszített töredékekből rövid nyakú, a hasán bekarcolt vonalkázással díszített tárolóedényekre következtethetünk,¹⁶ vállukon hurkafüllel.¹⁷ Néhány töredék alapján a vállán körbefutó bordadísszel ellátott hombár is megrajzolható, amely típus a bolerázi időszaktól előfordul s megtalálható a későbbi időszakban is. Egy némely töredéken bütyökdisz vagy hurkafü¹⁸ van.

Fazekak

A badeni kultúrában a fazék alaptípusa nyújtott S profilú, fordított csonka kúpos testű edény peremén két füllel vagy fül nélkül, pereme alatt körbefutó egy-, két- vagy háromsoros, tagolt bordadísszel vagy borda nélkül. Van díszített és díszítetlen változat is.

V. Nemejcová-Pavúková típusábláin a Baden Ia-tól a Baden III-ig gyakorlatilag változatlan formában, eltérő díszítő elemekkel szerepel (NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1981, Obr. 1-4, NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1984, Obr. 11, Obr. 33. P betűjelzéssel).

Nagyrécsén 30 töredékből (9 %) lehetett fazekakat meghatározni. A töredékek nagyobb hányada díszített edényből származik, amelyekből a perem alatt körbefutó, egy-,¹⁹ két-,²⁰ vagy háromsoros²¹ benyomkodott díszű bordával ellátott fazekak rekonstruálhatók. Egy töredéken a perem alatt elhelyezett, tagolt bütyökfogó van.

Amfórák

Az alaptípus széles szájú, hengeres nyakú, fordított csonka kúpos testű edény, vállán körbefutó, egy- vagy kétsoros benyomkodott díszű bordával, vállán rövid, függőleges alagútfüllel. Nyaka simított, teste durvított

felületű. V. Němejcová-Pavúková rendszerében ez a típus a Baden Ib-Ic-ben van meg (NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1981, Obr. 2, NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1984, Obr. 11, Obr. 33. K1-2. típus).

Lelőhelyünkön 30 töredék (9 %) biztosan amforából származik. A töredékek alapján különböző méretű amforákat rekonstruálhatunk. Jellegzetes a vállon vízszintesen körbefutó két- vagy háromsoros²² bordadísz. A bordadísz helyett előfordul, hogy az edény vállán körbefutó, benyomkodott kettős pontsordísz alkalmaztak.²³

Az amforák egy részénél a vállon körbefutó, többsoros vízszintes árkolás figyelhető meg.²⁴ Gyakori az edény testén a bekarcolt vonalkázás vagy halszállkaminta²⁵ Az edények vállán általában két rövid hurkafül vagy függőlegesen átfúrt bütyök²⁶ van szimmetrikusan elhelyezve. Egy töredék a nyakán körbefutó, vízszintes árkolásokkal díszített, testén vékony függőleges bordákkal és bekarcolt zeg-zugvonalakkal díszített amforából származik.²⁷

Bögrék

A bögrék, korsók és kancsók között általában csak a méret alapján lehet határvonalat húzni. V. Němejcová-Pavúková nem is tünteti fel külön típusként (NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1981, Obr. 2–5). Az alaptípus rövid nyakú, kissé nyomott gömbtestű, egyfülű edény, nagyobb részt díszítetlen.

Lelőhelyünkön 16 db bögrétöredéket leltároztunk be, ez a bolerázi anyag 5 %-a. A bögrétöredékek döntő többsége díszítetlen, mindössze egy kannelúra díszes bögrétöredéket találtunk.²⁸ A fülek és oldaltöredékek között még vannak, lehetnek bögréhez tartozó darabok, ezeket azonban most nem tudtuk figyelembe venni.

Korsók

A korsó alaptípusa rövid nyakú, lekerekített hasú, füles edény. Szája lehet kissé tölcséres, egyenes vagy összeszűkülő. Hasa lehet gömbölyded vagy nyomott gömbtestű. Minden esetben egyfülű edény, pereme és nyaka díszítetlen, a díszítés a hason és a fülön fordul elő. A korsó alsó, fenékhez közeli sávja szintén díszítetlen. A korsókon alkalmazott díszítés eléggé változatos. Jellegzetes díszítőelem a különböző irányú kannelúra és a vékony függőleges bordák valamint a korsók hasán elhelyezkedő, általában három, függőleges állású szubkutánfűl.

V. Němejcová-Pavúková rendszerében a korsók különböző variánsaival találkozunk az Ia-III fokozatig (NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1981, Obr. 1–5, NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1984, Obr. 11 és 33. G betűvel jelölve). A különböző fázisokban jellemző korsók között a lényeges különbség a fül kialakításánál figyelhető meg. A korai időszakban (V. Němej-

cová-Pavúková Ia-c) a korsók füle a peremből indul, s nem emelkedik a perem fölé. A IIa fázisban már megjelenik a kissé a perem fölé emelkedő fül (NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1981, Obr. 3. G2-5). A IIb-ben a jellemző fültípus a perem fölött kissé felcsúcsosodó fül (NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1981, Obr. 4. G2-5), s megjelenik a badeni kultúrára jellemző, perem fölé ívelő, ún. magas szalagfűl is (NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1981, Obr. 4. G6-7), amely a Baden III-ban is megvan még.

Lelőhelyünkön mindössze 10 db korsótöredék volt az objektumokban, a bolerázi anyag 3 %-a. E korsók többsége vállán kannelúrával díszített volt, amelynek csak nyomai maradtak meg,²⁹ egy töredék olyan korsóból maradt meg, amelynek hasán függőleges, vékony bordák voltak. A fülek és oldaltöredékek között még vannak, lehetnek korsókhoz tartozó darabok, ezeket azonban itt nem vettük figyelembe.

A badeni időszak leletanyaga

A badeni időszak edénykészlete – a korábbi periódushoz képest – újabb edényfajtákkal bővül: kétosztatú tálak, mericék, talpas serleg, kebles edény, tálfazék és füles fazék található még a leletanyagban.

Nagyrécsén – elsősorban az ivóedényekből álló depók miatt – figyelemre méltó az ép vagy majdnem ép edények száma. Sok bögre és merice, valamint kiegészíthető tálak és fazekak (füles és fül nélküli) segítik a régészt a tipológiai kategóriák meghatározásában.

Tálak

V. Němejcová-Pavúková rendszerében a Baden III-ba tartozó tálak két alapformában vannak meg: a tölcséresnyakú, fordított csonka kúpos testű különböző módon díszített tálak a J kategóriába tartoznak (NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1981, Obr. 5. J1-4. típus), míg a kissé behúzott peremű, lekerekített hasú, ugyancsak különböző módon díszített tálak a H típusba lettek sorolva (NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1981, Obr. 5. H1-4. típus).

E két alaptípusba sorolható tálak már a badeni kultúra korai időszakától (Baden Ia-tól) megvannak az edénykészletben, és kisebb-nagyobb módosulásokkal végigkísérik a badeni kultúra fejlődési fokozatait. Němejcová-Pavúková több munkájában (NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1968, 396–408, NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1974, 259–271, NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1984, 142) is részletesen foglalkozott a tálak tipológiai sajátosságaival, a díszítőelemekkel és a forma változásaival, így ennek részletes bemutatásától eltekintünk.

Nagyrécsén a legtöbb töredék tálakból származik, a leltározott anyagból 145 db (a badeni kerámiaanyag 15 %-a) sorolható biztosan ehhez az edényfajtához. A jelleg-

telen oldal- és aljtöredékek, peremek és fülek között lehetnek/vannak még táltöredékek, ezek közelebbi típusba sorolása azonban nem lehetséges, így itt nem foglalkozunk velük.

A biztosan meghatározható típusú, különböző méretű tálak között megtalálható a *tölcséresnyakú, fordított csonka kúpos testű*, a vállán körbefutó egyes vagy kettős pontsorról és vonalkázással díszített tál³⁰ és ugyanennek a formának alagútfüles változata is (8. kép 11, 10. kép 3, 11. kép 5).³¹

A *behúzott peremű, lekerekített hasú típus* díszített és díszítetlen változatban is előfordul. Megtaláljuk a kettős pontsorról és bekarcolt vonalakkal díszített tálat,³² a kettős pontsor alatt háromszögekbe rendezett vonalkázással díszített típust³³ és az alaptípus díszítetlen változatát is.³⁴

Tálfazék

A tálfazék olyan edény, amely készítményi technikáját és anyagát illetően fazék (vastag falú, durvított felületű), funkcióját tekintve viszont tál.

Nagyrécsén két objektumból (6. és 55. obj.) került elő ún. tálfazék töredéke, egy kisebb töredék³⁵ és egy nagy méretű, kiegészített edény (10. kép 5), ez utóbbi vöröses színű, fordított csonka kúp alakú edény. Vízszintesre vágott pereme alatt körbefutó, egysoros, ujjbenyomkodásos borda díszíti. Vállán négy, hosszúkás, ujjbenyomkodással tagolt bütyökfogó van. M: 26 cm, szá.: 37 cm, fá.: 13 cm. (723.55.03).

Ez az edénytípus elsősorban a bronzkorban jellemző, de megtalálható korábbi időszakban is, így például Aparhantról is ismert ilyen edényt (BONDÁR 2001, 8. kép 5, 13. kép 7, 21. kép 4).

Kétosztatú tálak

A badeni kultúra sajátos formájú és funkciójú lelete a kétosztatú tál. Az edénytípus a badeni kultúra előtt is létezik már a rézkorban, e szépen díszített edényeket azonban a badeni kultúrához asszociáljuk.

A kétosztatú tálak jól kidolgozottak, általában gazdagon díszítettek, változatos osztógombokkal, és füllel. A legfőbb díszítőelemek a bekarcolt vonalak, benyomott pontok különböző kombinációja, valamint nem ritkán, az ún. mészbetét (sötét fehér festés a Nyírségben) alkalmazása. Telepen és temetkezéseknél (önálló sírokban vagy telepen, gödörbe temetett halottak mellé téve) egyaránt előfordulnak.

Nagyrécsén két objektumból (6. és 19. obj.) összesen 3 db kétosztatú tálhoz tartozó töredék került elő.³⁶ Mindegyik az osztófalhoz kapcsolódó oldaltöredék. Ezeket a kétosztatú tálat benyomott pontok, bekarcolt vonalak díszítik, osztógombjuk díszítetlen (11. kép 1–2). A teljes edény egyik esetben sem rekonstruálható e maradványokból.

A díszkerámia tárgykörébe sorolható tál jellegzetessége a belsejében található osztófal, amely általában mintegy 1/3 – 2/3 arányban osztja meg a tálal³⁷ Funkcióját nem ismerjük, a kutatás kultikus tartalmat tulajdonít az edénynek. Az első kétosztatú edényt Pécelről mutatták be a budapesti nemzetközi ősrégészeti konferencián 1876-ban. Rajzát Hampel József közölte 1886-ban (HAMPEL 1886, Taf. LXXVIII. 1).

A különleges tárggyal több kutató is foglalkozott. Banner J. gyűjtötte össze elsőként a kétosztatú tálat, 42 lelőhelyről közölte a tárgyak rajzát. Későbbi monográfiájában ezt az edénytípust egyértelműen a férfi sírok mellékleteként határozta meg az alsónémedi temető alapján (BANNER 1956, 194), amely megállapítása – tévesen – eléggé meggyökeresedett a szakirodalomban. Banner J. nem kellő figyelemmel olvasta el Korek J. alsónémedi temető-feldolgozását, aki szerint a temető két sírjából előkerült kétosztatú tálak férfi sírban voltak ugyan, ez azonban még nem elegendő annak megállapítására, hogy ezeket csak férfi sírokba tették volna (KOREK 1951, 54).

Részletesen foglalkozott a kétosztatú tálakkal Nevizánsky Gábor is, aki a tálak tipológiáját is kidolgozta (NEVIZÁNSKY 2001). Megállapította, hogy legkorábban a Nevidzany–Viss horizontban jelentek meg (NEVIZÁNSKY 2001, 317). A hegyvidéken található lelőhelyeken egészen a badeni kultúra végéig kimutathatók, hiányoznak viszont a bosácai csoportból, csakúgy, mint a kostolaci és coțofeni kultúrából.³⁸

A kétosztatú tálak legnagyobb része a badeni kultúra klasszikus és kései időszakára keltezhető, a Baden IIb-től Baden IV-ig terjedő időszakba tartozik a leletek többsége (NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1981, 269, BONDÁR 1982, 35, ENDRŐDI 1997, 125). Az ennél korábbi előfordulásra két adatunk van. Ivan Cheben Bina (Bény) lelőhelyről publikált kétosztatú táltöredéket, amely Baden IIa fázisra keltezett telepen került elő (CHEBEN 1984, Abb. 5. 2). Bondár M. Battonyáról közölt egy még ennél is korábbi, feltehetőleg kétosztatú tálból származó peremtöredéket, amelyet a telep többi anyagának keltezése alapján a Baden Ia-ba sorolt, és felvetette a kétosztatú tálak ilyen korai megjelenésének lehetőségét is (BONDÁR–MATUZ–SZABÓ 1998, 5. kép 2, 10. o. 2. jegyzet).

Hombárok

Az alaptípus rövid, simított nyakú, lekerekített hasú tárolóedény, vállán körbefutó egy- két- vagy háromsoros, ujjbenyomkodásos bordadísszal és szimmetrikusan elhelyezett, két füllel. A hombárok hasa általában durvított felületű, de előfordul a bekarcolt díszítés is.

V. Němejcová-Pavúková rendszerében ez a típus a Baden Ib-Ic-ben (NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1981, Obr. 2, K1 típus, NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1984, Obr. 11, Obr. 33. K1-2. típus) és a IIb fokozatban (NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1981, Obr. K1) van meg. A IIa és III fokozatban nem szerepelteti ezt az edényt.

Nagyrécsén 57 db töredékből (6 %) lehetett biztosan hombárt meghatározni. E hombárok többsége simított nyakú, durvított hasú. Gyakori az edény vállán körbefutó borda, benyomkodott pontokkal díszítve.³⁹ Egy másik változatnál a peremen függőlegesen benyomkodott pontok vannak.⁴⁰ Gyakori a szimmetrikusan elhelyezett két hurkafül⁴¹ vagy két nagy bütyök az edényeken.

Fazekak

A fazekak alaptípusa nyújtott S profilú, durvított felületű edény, pereme alatt rátett borda- vagy bütyök-dísszel. A forma az őskori kultúrákban általánosnak tekinthető, az edény funkciójából adódóan nem változott jelentős mértékben a praktikus forma, éppen ezért nem tekinthető korhatározásra igazán alkalmas edényfajtának.

Nagyrécsén a tálak után a legtöbb töredék faze-kából származik: 122 db (13 %) biztosan ehhez a típushoz köthető. Nyújtott S profilú, durvított felületű edények, a perem alatt körbefutó egy-⁴² vagy két-soros,⁴³ benyomkodott pontokkal díszített bordákkal (10. kép 4) és nem ritkán bütyökkel díszítve. Előfordul az ún. elkent, egysoros, tagolt bordadísz is.⁴⁴

Füles fazék

Ezt az edénytípust általában a korszok között találjuk meg a publikációkban. Testarányait tekintve fazék, az edény kivitelezése (vékony falú, díszített, általában fényezett felületű) inkább a korszokra hasonlít. Viszonylag kevés példánya ismert. Előfordul telepen és temetkezéseknél is, egyelőre csak csontvázas sírokból ismert.

A füles fazék Banner J. típustábláján 3 változatban létezik (BANNER 1956, CXIV. típustáblán 57–59. típus). Němejcová-Pavúková típustábláin nem találunk hasonlót. Endrődi A. az Andor utcai homokbányában előkerült fazekakat a Baden IIb-be sorolva tünteti fel típustábláján (ENDRŐDI 1997, 4. kép M1, M2, fül nélküli példányok). Nevizánsky a Kameninben feltárt telepet a Baden IV-be sorolja (NEVIZÁNSKY 1999, Obr. 9. fül nélküli példány). Ez az edény is a badeni kultúra hosszabb ideig létező kerámiatípusa.

Lelőhelyünkön mindössze egy majdnem ép füles fazekat találtunk. Szürke, kettős csonka kúpos testű, magas fülű fazék. Vállán kettős sorban beszurkált díszítés fut körbe. Hasán váltakozó irányú, hármas

vonalkötegekkel kialakított, háromszögre emlékeztető fríz van. Füle mellett mindkét oldalon a perem kissé felcsúcsosodik (6. kép 13).

Amforák

Nagyrécsén ebből az edényfajtából 19 töredék került elő (2 %). A jellegtelen perem- oldal és aljtöredékek között még vannak/lehetnek amforatöredékek, ezekből azonban nem lehetett teljes bizonyossággal meghatározni az edényfaját, így nem is tudjuk figyelembe venni.

A töredékek csak egy-egy kis edényrészletet őriztek meg számunkra, amelyekből a teljes edényforma és díszítés nem rekonstruálható, csak annyit állapíthatunk meg, hogy különböző méretű amforák voltak a telepen, amelyek közül néhányból a testén bekarcolt vonalakkal és füllel díszített amforák képzelhetőek el.⁴⁵ Előfordul olyan amfora is, amelynek vállán kettős bebökdösött díszű borda, illetve hármas pontsor⁴⁶ fut körbe. Megtalálható a perem alatt⁴⁷ illetve a vállán alagútfüllel ellátott amfora is.⁴⁸

A hasonló amforák Pavúkovánál a Baden IIb-ben (NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1981, Obr. 4. N1, CHEBEN 1984, Obr. 2. N1, N2.) tűnnek fel, s megvannak még a Baden III-ban (NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1981, Obr. 5. N1) is. Endrődi A. rendszerében a hasonló formák a Baden II-ben jelennek meg, a Baden III-ban hiányoznak, majd a IVa-ban ismét feltűnnek (ENDRŐDI 1997, 4. kép J1-2, majd J3). Ez az edénytípus is a badeni kultúra korai időszakától létezik, s kisebb módosulásokkal végigkíséri a kultúra egész élettartamát.

Legutóbb Nevizánsky Gábor áttekintése foglalkozott az amforákkal (NEVIZÁNSKY 2004). 53 edényt vizsgált tipológiai jegyeik alapján (forma, díszítés, fülek). Tíz típust különített el a badeni kultúra teljes időtartamának anyagából. Az egyes típusok kronológiai értékkel bírnak, az I, II, VIII-tól X. típus a bolerázi csoport, a IV-től VII típus a klasszikus badeni időszak jellemző edénye (NEVIZÁNSKY 2004, 72).

Kebles edény

Az amforák egy sajátos változata a női testet formázó vagy csak a női jelleget ábrázoló ún. kebles amfora. Ebből az edénytípusból egy edényt tudtunk azonosítani Nagyrécsén, amelyből 4 db töredék maradt meg. Az amfora világosbarna, vastag falú. Belülről kinyomott bütyök jelezte a női keblet⁴⁹ (11. kép 4). Az ismert ginekomorf edények többségén a kebel körül ívelt bordák vagy ún. keresztzalag díszítés van, csak kevés az olyan amfora, amelyen mindössze az egyértelműen kialakított bütyök utal a női testre. A Nagyrécsén előkerült töredékek ebbe a típusba tartoznak.

E jellegzetes antropomorf ábrázolás különböző aspektusaival (keltezés, elterjedés, típusok, feltételezhető eszmei tartalom) a szerző részletesen foglalkozott korábbi tanulmányában (BONDÁR 2002). 26 lelőhelyről gyűjtöttem össze az ismert antropomorf edényeket (BONDÁR 2002, 8. kép). Ezzel a tanulmánnyal egyidőben jelent meg Nevizánsky Gábor összegzése is, amelyben az általa is összegyűjtött antropomorf amforák díszítése alapján kidolgozott tipológiai rendszerét találjuk (NEVIZÁNSKY 2002, Obr. 7–8). A szerző részletesen foglalkozik a keltezési problémákkal is (NEVIZÁNSKY 2002, 97–98).

A legújabb ginekormorf edényt Horváth Tünde közölte (HORVÁTH 2006, 14. kép 3).

Jelenleg nagy területen (Morvaország, Szlovákia, Magyarország, a volt Jugoszlávia) 27 lelőhelyről 27 edény (illetve annak töredéke) ismert (BONDÁR 2002, 8. kép). A kebles edények telepen és temetkezésből egyaránt előkerültek. Ez az edénytípus a badeni kultúra keltezésének egyik fontos eleme, olyan ritka lelet, amelyre távoli vidékekkel való kapcsolatrendszer alapoztak kutatók (BONDÁR 2002, 82, 86). Ez a kronológia ma már sokkal árnyaltabb, mint a korábbi feltételezések alapján kialakított kétpólusú keltezés (BONDÁR 2002, 86–87).

Bögrék

A bögréket, korsókat és kancsókat formájuk nem, csak méretük⁵⁰ és talán funkciójuk, a bennük tárolt folyadék különbözteti meg egymástól.

Az alaptípus hengeres nyakú, nyomott gömbtestű, a perem fölé emelkedő füllel ellátott edény.

A badeni kultúra bögréinek típusváltozatai rendkívül széles skálán mozognak. Banner J. típus tábláján 23 bögreforma szerepel (BANNER 1956, Taf. CXIV. 8–30). A badeni kultúra teljes időszakában megtalálhatók, a kultúra élete során csak testarányaik és fülkiképzésük változik. Szinte minden badeni lelőhelyen – telepen, temetkezésnél – előfordulnak a bögrék. Díszítésük általában kannelúra dísz a bögre hasán.

Nagyrécsén néhány gödörből (6, 7, 19, 27, 47) 27 ép vagy kiegészíthető bögre került elő. Összesen 92 maradvány (10 %) tartozik bögrékhez, amelyek kivétel nélkül díszítetlenek (6. kép 8–12; 7. kép 2–8; 8. kép 1–10; 9. kép 13–15).

Korsók

A korsók jellemzője a hengeres nyak és nyomott gömbtest, a perem fölé emelkedő szalagfűl. Az edény hasán általában kannelúra díszítés van.

V. Nemejcová-Pavúková rendszerében a korsók különböző variánsaival találkozunk az Ia–III fokozatig (NĚMEJCOVÁ–PAVÚKOVÁ 1981, Obr. 1–5, NĚMEJCOVÁ–PAVÚKOVÁ 1984, Obr. 11 és 33. G

betűvel jelölve). A különböző fázisokban jellemző korsók között a lényeges különbség a fűl kialakításánál figyelhető meg. A korai időszakban (V. Nemejcová-Pavúková Ia-c) a korsók füle a peremből indul, s nem emelkedik a perem fölé. A IIa fázisban már megjelenik a kissé a perem fölé emelkedő fűl (NĚMEJCOVÁ–PAVÚKOVÁ 1981, Obr. 3. G2–5.). A IIb-ben a jellemző fűltípus a perem fölött kissé felsűcsúszosodó fűl (NĚMEJCOVÁ–PAVÚKOVÁ 1981, Obr. 4. G2–5.), s megjelenik a badeni kultúra jellemző, perem fölé ívelő, ún. magas szalagfűl is (NĚMEJCOVÁ–PAVÚKOVÁ 1981, Obr. 4. G6–79), amely a Baden III-ban is továbbél.

Nagyrécsén 37 db korsótöredék (4 %) került elő, a töredékek több mint fele kannelúra díszes edényből származik. Ennél finomabb típus-meghatározásra sajnos, nem alkalmasak az edénydarabok.

Mericék

A Nagyrécsén előkerült mericék közös jellemzője a csonka kúpos test és a perem fölé magasodó szalagfűl. A mericék alja lapos, a perem fölé emelkedő fűl az edényttest közepénél csatlakozik az edényfalhoz.

A badeni kultúra jellegzetes edénytípusa, temetkezéseknél és telepeken egyaránt előfordul, számos példány ismert mindkét lelőhelytípusról, a telepeken gyakori, temetkezéseknél ritka lelet. Valamennyi merice jó kidolgozású ivóedény.

Banner J. 12 mericetípust különített el (BANNER 1956. CXII. típus táblán 22–23, 25, 31–39), valójában három fő kategóriába sorolhatók e tárgyak: a fordított csonka kúpos testű, lapos aljú mericéknél a fűl az edényttest közepénél indul. A másik csoport a fordított kúpos testű, hegyes aljú merice, amelynél a fűl az edény alsó harmadából vagy aljából indul és végül a harmadik kategória a hengeres testű, lapos aljú merice, amelynek füle az edény aljából indul. E három kategória között kronológiai különbség is van, az első csoport a badeni kultúra korai klasszikus és klasszikus időszakára jellemző, míg a második és harmadik típus a kultúra kései szakaszának idején használatos (BONDÁR 1982, 36, NĚMEJCOVÁ–PAVÚKOVÁ 1991, 77–78).

Nemejcová-Pavúková a badeni kultúra égeikumi kapcsolatát vizsgálva foglalkozott részletesebben a mericékkel. Véleménye szerint három típusa létezik a mericéknek, amelyek a Nyugat-Égeikum korai bronzkorára (FH II) jellemzőek, a Baden III-ban jelennek meg a Kárpát-medencében (szélesebb aljú mericék), majd a Baden IV-ben a hegyes aljú típusok dominálnak, amelyek a bosácai és kostolaci csoportra jellemzőek (NĚMEJCOVÁ–PAVÚKOVÁ 1991, 77).

A mericék sajátos előfordulása a merice-depó, amikor egy-egy objektumban csoportosan található

meg ez az edényfajta. Az ismert depók telepeken kerültek elő. Csincse-Gomba B. földje lelőhelyen 21 magasfülű merice volt egy kupacban (Wolf Mária ásatása, *RégFüz* Ser. I. 49, 1997, 62). Esztergom–Szentkirály-Duna-dülőben két gödör szélén több magas fülű edénykét talált az ásató (Kövecses Varga Etelka ásatása, *RégFüz* Ser. I. 42, 1991, 11). Zók–Várhegyen egy gödör alján több, eredetileg fülénél összefűzött merice volt (ECSEDY 1982, 67). E felhalmozás okát egyelőre nem tudjuk, feltételezem, hogy valamilyen közösségi eseményhez összegyűjtött és egy helyen tárolt edénykészletről van szó.

Lelőhelyünkön 34 töredék származik mericéből (a leletek 4 %-a), ezek közül 14 ép vagy kiegészíthető volt (6. kép 2–7, 14; 7. kép 9–12; 9. kép 2–12; 10. kép 2). A 6., 7., 47. objektumban volt az ép mericék többsége.

Talpas serleg

A talpas serleg a badeni kultúra jellemző lelete, három részből áll: kehely, láb, talp. Rendkívül változatos formában és díszítéssel készítették ezeket az edényeket, mindegyik egyedi darabnak, a gazdagon díszített, festett példányok kisebb „műalkotásnak” tekinthetők.

A talpas serlegeket különböző elnevezésekkel említi a szakirodalom: talpas kehely (KOREK 1983, 73–77, KALICZ 1999, 86.), talpas tál (BANNER 1956 Fuss-schale, NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1974, 269, NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1981, Obr. 4., ENDRŐDI 1997, 129, ENDRŐDI 2002, 36), talpas pohár (SOPRONI 1954), szalagtalpú kehely (P. BARNA 2003, 110), karosszéria modell, illetve állványzatra helyezett tál (FETTICH 1969, 61) a leggyakoribb megjelölés. Szinonimaként használatos még a „kupa” megnevezés is.

A budakalászi késő rézkori temető feldolgozásánál részletesen foglalkoztam ezzel az edénytípussal, mert ebben a temetőben került elő az eddig ismert legtöbb talpas serleg.⁵¹ Az elemzés során arra a megállapításra jutottam, hogy a talpas serlegek a badeni kultúra jellegzetes sírkerámiájának tekinthetők, amelyek döntően temetkezésekből kerülnek elő. Telepeken alig található meg ez az edényfajta. A telepeken való előkerülés azzal magyarázható, hogy nyilvánvalóan a településen készítették a sírba szánt edényt, amely ha eltört, nem kerülhetett sírba, így a telepen eldobták.

Nagyrécsén mindössze egyetlen töredék köthető talpas serleghez, egy kis méretű edény díszítetlen láb-töredéke került elő, amelyen átfúrás van⁵² (11. kép 3).

A Nagyrécsén talált töredék arra hívja fel a figyelmet, hogy a település lakói valószínűleg temetkezéshez készítettek egy ilyen edényt (amely eltört, nem kerülhetett a sírba, ezért eldobták). A telep környéken tehát sírnak vagy temetőnek kell lennie.

Vajköpülő

Nagyrécsén két töredék származik ebből a különleges rendeltetésű edényből.⁵³ Az edény szürkésbarna, nagy méretű, hengeres testű köpülő edény, belsejében és oldalán nagy bütykökkel. Külső részén, az egyik zárólapjánál, a felfüggesztést megkönnyítendő, szintén nagy bütykökkel. 2 db. fenék átm.: 16,8 cm, tör. m: 7,7 cm, 9,1 x 11,8 cm, ragasztott (12. kép 3).

A durva kivitelű, vastag falú, belső oldalán bütykökkel ellátott edények ritkaságnak számítanak. A publikációkban nagyon kevés példányát találtuk meg különböző korszakokból.

A szakirodalom többféleképpen nevezi ezt az edényfajtát: pácoló, erjesztő, füstölő edény, vajköpülő, vagy halsütő a leggyakoribb jelzője. A különböző tanulmányokban azt látjuk, hogy a funkciójukban nem pontosan definiálható edényeket jelölő kifejezéseket gyakran szinonimaként használják a régészek. Külön dolgozatban kívánok foglalkozni ezzel a kerámiával és funkcióikkal, itt most csak röviden érintem a nagyrécei töredék értelmezéséhez fontos adatokat.

Az ipari társadalmak előtti korokban a vajkészítés két módon történt: rázásos technikával (kézzel rázva, görgetve, felfüggesztve inkább hintáztatták a rázóedényt) vagy köpüléssel. Ez utóbbi esetben függőlegesre állított edényben (bármilyen edény megfelelt erre a célra) köpülőfával kevergették, verték a tejet, míg vaj keletkezett.

A Nagyrécsén előkerült töredék alapján egy, a szigligetihez hasonló (13. kép 1–3; 12. kép 1), hosszúka, bőrtömlőre emlékeztető, felfüggeszthető edényre kell gondolnunk, amelynek két oldalát zárta a bütykökkel ellátott kerek lap (HORVÁTH 1974, 3. kép). A nagyrécei töredék egy ilyen záróoldal maradványa. Horváth L. a szigligeti leletet – kétkedve ugyan – de késő bronzkorinak határozta meg a vele együtt, csatorna ásáskor előkerült késő bronzkori töredékek alapján. Felvetette, hogy az edény a badeni kultúra ún. halbárka alakú edényeihez hasonlít, amelyek bőrtömlőre emlékeztetnek és feltehetően hasonló funkciót töltöttek be.⁵⁴ Horváth L. kereste a lelőhelyen és tágabb körzetében a késő rézkori településnyomokat, sikertelenül. A hordó alakú edényt publikáló tanulmányában részletesen foglalkozott a vajköpülés lehetséges változataival és a néprajzi párhuzamokkal. Az edény használatáról rekonstrukciós rajzot is közölt (HORVÁTH 1974, 4. kép = 12. kép 1). A vajkészítés rázásos módszeréhez e rajzhoz nagyon hasonló néprajzi analógiát is találtunk (CSUPOR–RÉKAI 2003, 1. ábra = 12. kép 2), amely megerősíti Horváth L. rajzos értelmezését az edény használati módjáról.

A tej és főként a vaj – a táplálkozásban betöltött szerepén túl – szimbolikus jelentéssel is bír. Részben a jólétet, gazdagságot, részben az életet jelképezi,

ahogyan ezt egy köpülő versikében is megörökítették: „Faluvégénegyvastag lány / Írót, vajat kíván, / Addig meg sem születik, / Míg ebből nem eszik”.⁵⁵

Néprajzi gyűjtésekből tudjuk, hogy a vajköpülés alatt szigorú szabályokat kellett betartani, számos hiedelem övezte ezt a műveletet (CSUPOR–RÉKAI 2003, 18). Vajat elsősorban tehéntejből készítettek, de a pásztortársadalmakban különleges alkalmakkor kecske vagy juhtejből is előállítják.

A vajkészítés rázásos technikájához szükséges edények – eddigi ismereteink szerint – a korai bronzkortól használatosak. Az őskor korábbi korszakaiban is vannak belső bütykös edények,⁵⁶ ezek azonban nem hasonlítanak a nagyrécscei vagy szigligeti fahordóra emlékeztető, dongás edény kerámiaváltozatára, inkább kalácssütő formákra emlékeztetnek.

A nagyrécscei, hiteles körülmények között előkerült, jól keltezhető vajkészítő edény késő rézkori, fontos bizonyíték arra, hogy e tejtermék előállítása a badeni kultúra idején már ismert volt, a kaukázusi, anatóliai vidékeken egészen a napjainkig használatos archaikus eljárással készült. A kerámiából készített edény azt is valószínűsíti, hogy ez a módszer már szélesebb körben elterjedt volt, nemcsak véletlenszerűen, a börtömlőben szállított tej rázkódásával alakult át a tej vajjá, hanem speciálisan erre a célra készített edényben állították elő e különleges csemegét. A tejhez és különösen a vajhoz fűződő szimbolikus jelentés alapján feltételezzük, hogy ez a momentum újabb adalék a késő rézkori telep életében egy ünnepi pillanatra: termékenységi rítusra.

Összegzés

Nagyrécsén a badeni kultúra hosszabb ideig használt teleprészletét tárta fel Kvassay Judit, amely a bolerázi időszaktól a korai klasszikus badeni kultúráig létezett. A leletanyagban – néhány kivételtől eltekintve – a szokványos kerámiatípusok fordultak elő, a más telepeken is tapasztalt arányban. Tipológiai módszerekkel azt bizonyíthattuk, hogy a fejlődés megszakítás nélküli volt ezen a területen, azaz a település lakói hosszabb ideig laktak ezen a dombon.

Állatcsont nem került elő. Összesen 14 paticsminta (4 kg) került vizsgálatra. „A paticsokban pelyva-, szár- és levéllenyomatok figyelhetők meg. Némely paticsban pelyva vagy toklász epidermiszének (bőrszövet)

maradványai is megtalálhatók. Látható *Triticum monococcum* (alakor) villájának (*furca bicornis*) lenyomata is, valamint más pázsitfűféle magjainak lenyomata is. Előbbi termesztett növény volt, utóbbiak a gabonaféléket kísérő gyomnövények lehettek.”⁵⁷

Sajnos, ennél többet nem tudunk az egykori környezeti eredményekről, pl. az évszakot sem ismerjük, amikor a tapasztások (egykori épületek) készültek.

Nagyrécsce leletanyagában néhány ritka, különleges tárgy együttes előfordulása alapján arra következtettünk, hogy a klasszikus badeni kultúra településén élők ünnepre, különleges eseményre készültek. Az eltört talpas serleg temetkezési kellék, tehát temetési ceremónia előkészületeinek bizonyítéka. A kebles edény és a vajköpülő minden valószínűség szerint termékenységi szertartás kelléke lehetett. A több gödörben is deponált folyadéktároló edények ugyancsak arra engednek következtetni, hogy nem hétköznapi alkalomhoz készítették össze ezeket az edényeket, amely eseménynek része volt a közös italfogyasztás is. Az ital lehetett tej vagy valamilyen erjesztett alkoholicum is. Az edényekben talált étel-ital maradványokat még alig vizsgálták (HORVÁTH 2006, 22. jegyzet), így nem tudjuk, mit ittak ezekből az ivóedényekből. Kultikus edénynek tartja a szakirodalom a kétosztatú tálakat is, amelyek telepeken és sírokban egyaránt előkerülnek, ceremónia kellékei lehettek.

A késő rézkori közösségi esemény feltételezésünk szerint vagy termékenységi rítussal összefüggő ünnep lehetett vagy temetéshez készülődött a közösség. Sajnálatos módon nem tudjuk megállapítani, hogy a két esemény (termékenységi szertartás és temetés) egyidőben történt-e vagy jelentős időeltérés volt közöttük.

Az első hallásra kissé merésznek tűnő feltételezés – bizonyos edények együttes előfordulásából levonható következtetés – más lelőhelyeken is nyomon követhető, ennek szélesebb kitekintésű bemutatása azonban már meghaladná a jelen tanulmány kereteit. Ebben a dolgozatban – a szokványos leletfeldolgozás helyett – a tárgyak eszmei összefüggéseit próbáltuk felvázolni, megragadva ily módon a közösség életének nem mindennapi pillanatát. Ha a tárgyakat nem izoláltan vizsgáljuk, hanem megkíséreljük életszerű kontextusban értelmezni azokat, talán árnyaltabban rajzolhatjuk meg egy-egy telep, közösség egykori életét.

Jegyzetek:

- ¹ Ezúton is köszönetet mondok Kvassay Juditnak a leletanyag közlési jogának átengedéséért, a példás dokumentáció átadásáért. A feldolgozásban nyújtott számos technikai segítségéért köszönetet mondok Kvassay Juditnak, Kámán Beának és Bicskei Józsefnek.
- ² 15, 34, 37 és 48. objektumok.
- ³ 3, 5, 8, 10, 13, 17, 25, 28, 32–33, 39, 41–46, 49, 58. objektumok.
- ⁴ 1–2, 4, 11, 14, 22–23, 30–31, 36, 40, 50–54, 56. objektumok.
- ⁵ 26. és 57. objektum.
- ⁶ 6–7, 9, 12, 16, 18–21, 24, 27, 29, 35, 38, 47, 55. objektum.
- ⁷ 15., 37., 48. objektum.
- ⁸ 1, 4, 14–16, 22–23, 31, 34, 38, 48, 52, 54, 56. objektumok.
- ⁹ 2, 7, 9, 11–12, 18, 21, 24, 29–30, 35, 37, 40, 47, 53, 55, 57. objektumok.
- ¹⁰ 6, 19–20, 26–27, 36, 50–51. objektumok.
- ¹¹ 723.36.34.
- ¹² 723.36.21.
- ¹³ 723.23.01, 723.36.26, 723.36.30, 723.36.31, 723.36.36, 723.36.39.
- ¹⁴ 723.02.06.
- ¹⁵ 723.02.01.
- ¹⁶ 723. 36.17, 723.36.18, 723.36.40.
- ¹⁷ 723.53.03.
- ¹⁸ 723.57.03.
- ¹⁹ 723.02.11, 723.26.23, 723.36.03, 723.36.27, 723.50.05, 723.50.08, 723.52.01, 723.53.04, 723.53.05, 723.53.06.
- ²⁰ 723.50.01.
- ²¹ 723.36.02, 723.57.05, 723.57.10.
- ²² 723.36.37, 723.36.38, 723.50.13.
- ²³ 723. 40.01.
- ²⁴ 723. 26.11, 723.26.13, 723.36.11.
- ²⁵ 723.02.05, 723.23.03, 723.36.04, 723.36.05.
- ²⁶ 723.36.12, 723.36.32.
- ²⁷ 723.50.23.
- ²⁸ 723.50.07.
- ²⁹ 723.23.04, 723.36.09, 723.36.29, 723.57.01.
- ³⁰ 723.06.47, 723.19.39, 723.19.90, 723.19.92, 723.24.03, 723.27.24.
- ³¹ 723.06.26, 723..07.03, 723.16.01, 723.19.18, 723.20.40.
- ³² 723.06.18, 723.06.19, 723.16.02, 723.18.02, 723.19.37.
- ³³ 723.06.45, 723.06.80, 723.19.89.
- ³⁴ 723.19.20.
- ³⁵ 723.06.31.
- ³⁶ 723.06.46, 723.19.02, 723.19. 30.
- ³⁷ Eddigi ismereteink szerint a hazai anyagban egyetlen

- kivétel van: Kiskunfélegyházáról ismert az a példány, amelyben az osztási arány fele-fele (BANNER 1956, 64).
- ³⁸ Sajnálatos, hogy a cikk német nyelvű változata még nem jelent meg, így további információk csak szlovák nyelven olvashatók. Ezúton is köszönöm Nevizánsky Gábornak, hogy a cikk tartalmi kivonatát megküldte.
- ³⁹ 723.09.04.
- ⁴⁰ 723.06.50.
- ⁴¹ 723.06.54, 723.20.32.
- ⁴² 723.06.48, 723.06.72, 723.09.03, 723.16.04, 723.19.14, 723.19.99, 723.20.08, 723.20.11, 723.20.17, 723.20.19, 723.20.20, 723.20.24, 723.20.25, 723.20.36, 723.127.15, 723.27.44, 723.55.02, 723.55.22.
- ⁴³ 723.06.21.
- ⁴⁴ 723.06.71.
- ⁴⁵ 723.06.49, 723.21.01, 723.35.02.
- ⁴⁶ 723.21.02.
- ⁴⁷ 723.06.79.
- ⁴⁸ 723.55.07, 723.55.10.
- ⁴⁹ 723.19.94
- ⁵⁰ Az 5-9 cm magasság közötti edényeket bögrének, a 10-15 cm magasságúakat korsónak, míg a 16 cm-nél magasabbak kancsónak nevezem.
- ⁵¹ „A badeni kultúra temetője Budakalász–Luppa csárda lelőhelyen” c. feldolgozás eredményeként várhatóan hamarosan megjelenik a több szerzős monográfia.
- ⁵² 723.55.31.
- ⁵³ 723.55.25.
- ⁵⁴ Ilon G. az edényt rézkori vagy késő bronzkori, bőredényt utánzó vajkészítő edényként említi (ILON 1993, 126).
- ⁵⁵ www.temerinitajhaz.org.yu.
- ⁵⁶ Tiszalúcról ismerünk egy széles, tálformájú edényt, szimmetrikusan felrakott belső bütykökkel (PATAY 1987, 14. ábra).
- ⁵⁷ Zárójelentés a Zala Megyei Múzeumok Igazgatóság részére a Szegedi Tudományegyetem Földtani és Őslénytani Tanszékén végzett környezettörténeti munkáról. 1997. Összeállította: Dr. Sümegi Pál. ZGM Adattár 3191–2007.

Az illusztrációk készítői:

Ásatási felvételek, összesítő térkép: Kvassay Judit (ZMMI).
 Fotók: Bicskei József (ZMMI).
 Fotók számítógépes kidolgozása: Kámán Bea (ZMMI).
 Számítógépes grafika, táblaszerkesztés: Ősi Sándor (MTA Régészeti Intézete).
 Táblázatok, grafikonok, táblatervek: Bondár Mária (MTA Régészeti Intézete).

Irodalom:

- BANNER 1956
Banner, J.: Die Pécelér Kultur. Budapest 1956, 314 old. (ArchHung 35.)
- BONDÁR 1982
Bondár, M.: Spätkupferzeitliche Siedlung in Pécs–Vasas. MittArchInst 10–11 (1980–1981) 25–44.
- BONDÁR 2001
Bondár M.: A badeni kultúra telepmaradványa Aparhant–Felső legelő lelőhelyen. – The settlement fragment of the Baden Culture on the site Aparhant–Felső pasture. WMMÉ 22 (2000) [2001] 39–74.
- BONDÁR 2002
Bondár M.: Fejezetek a Kárpát-medence késő rézkori emberábrázolásának tárgyai emlékeiből. – Chapters from the objectual remains of the Late Copper Age human depiction in the Carpathian Basin. WMMÉ 24 (2002) 81–98.
- BONDÁR–MATUZ–SZABÓ 1998
Bondár M. – Matuz E. – Szabó J. J.: Rézkori és bronzkori településnyomok Battonya határában. – Kupfer- und bronzezeitliche Siedlungsspuren in der Gemarkung von Battonya. MFMÉ – Studia Archaeologica 4 (1998) 7–53.
- CHEBEN 1984
Cheben, I.: Sídliisko badenskej kultúry v Bíni. – Siedlung der Badener Kultur in Biňa. SlovArch 32 (1984) 147–177.
- CSUPOR–RÉKAI 2003
Csupor I. – Rékai M.: A vajköpülő. – The Butter Churn. Budapest 2003. (A Néprajzi Múzeum Tárgykatalógusai 8)
- ECSEDY 1982
Ecsedy I.: Későrézkori leletek Boglárlelléről. – Late Copper Age finds from Boglárlelle. JPMÉ 26 (1981) 73–95.
- ENDRŐDI 1997
Endrődi A.: A késő rézkori bádeni kultúra Budapest, Andor utcai telep anyaga a kulturális kapcsolatok tükrében. – Die Siedlungsmaterialien der spätkupferzeitlichen Badener Kultur aus der Andorstasse im Spiegel der kulturellen Verbindungen. BudRég 31 (1997) 121–175.
- ENDRŐDI 2002
Endrődi A.: Adatok Békásmegyer őskori településtörténetéhez: a késő rézkori bádeni kultúra települései és temetkezései. – Facts concerning the prehistoric settlement history of Békásmegyer: settlements and burial-places of the Baden Culture from the Late Copper Age. BudRég 35 (2002) 35–75.
- FETTICH 1969
Fettich N.: Újabb adatok az őskori kocsíhoz a Kárpát-medencében. – Neue Beiträge zum prähistorischen Wagen im Karpatenbecken. Ethnográfia 80 (1969) 30–69.
- HAMPEL 1886
Hampel J.: A bronzkor emlékei Magyarhonban. I. köt. Budapest 1886.
- HORVÁTH 2006
Horváth T.: A badeni kultúráról – rendhagyó módon. – About Baden Culture – an irregular approach. NyírJAMÉ 48 (2006) 89–133.
- HORVÁTH 1974
Horváth L.: Őskori hordó alakú edény Szigligetről. – A prehistoric barrel-shaped vessel from Szigliget. ArchÉrt 101 (1974) 55–63.
- ILON 1993
Ilon G.: Bevezetés a Kárpát-medence régészetébe. Szombathely 1993.
- KALICZ 1999
Kalicz N.: A késő rézkori Bádén kultúra temetője Mezőcsát–Hörcsögösön és Tiszavasvári–Gyepároson. – Das Gräberfeld der spätkupferzeitlichen Badener Kultur in Mezőcsát–Hörcsögös und in Tiszavasvári–Gyepáros. HOMÉ 37 (1999) 57–101.
- KOREK 1951
Korek J.: A badeni kultúra temetője Alsónémedin. I. Régészeti feldolgozás. MTA II. Osztályának Közleményei 1 (1951) 41–66.
- KOREK 1983
Korek J.: Közép-Kelet-Európa a rézkor végén. Budapest 1983. (Akadémiai doktori értekezés)
- KVASSAY 2004
Kvassay J.: Nagyrécse, Baráka-dűlő. In: RKM 2004, 251.
- KVASSAY 2005
Kvassay J.: Nagyrécse, Sárszegi-patak, Nyugat. In: RKM 2005, 278.
- KVASSAY–HORVÁTH–SZÁRAZ–FRANKOVICS 2003
Kvassay J. – Horváth L. – Száraz Cs. – Frankovics T.: Nagyrécse határa. In: RKM 2003, 258–259.
- KVASSAY–SZÁRAZ 2004
Kvassay J. – Száraz Cs.: Nagyrécse határa. In: RKM 2004, 252.
- KVASSAY–STRAUB 2006
Kvassay J. – Straub P.: Nagyrécse, Baráka-dűlő. In: RKM 2006, 238–242.
- NĚMEJCOVÁ–PAVÚKOVÁ 1968
Němejcová-Pavúková, V.: Āneolithische Siedlung und Stratigraphie in Iža. SlovArch 16 (1968) 353–433.
- NĚMEJCOVÁ–PAVÚKOVÁ 1974
Němejcová-Pavúková, V.: Beitrag zum Kennen der Postboleráz-Entwicklung der Badener Kultur. SlovArch 22 (1974) 237–360.
- NĚMEJCOVÁ–PAVÚKOVÁ 1981
Němejcová-Pavúková, V.: Načrt periodizácie badenskej kultúry a jej chronologických vzťahov k juhovýchodnej Európe. – An outline of the periodical system of Baden Culture and its chronological relations to Southeast Europe. SlovArch 29 (1981) 261–296.
- NĚMEJCOVÁ–PAVÚKOVÁ 1984
Němejcová-Pavúková, V.: K problematike trnavia a konca bolerázskej skupiny na Slovensku. – Zur

- Problematik von Dauer und Ende der Boleráz-Gruppe in der Slowakei. *SlovArch* 32 (1984) 75–146.
- NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1991
Němejcová-Pavúková, V.: Typologické otázky der relativen und absoluten Chronologie der Badener Kultur. *SlovArch* 39 (1991) 59–90.
- NEVIZÁNSKY 1999
Nevizánsky, G.: Novšie výskumy sídlisk ľudu badenskej kultúry na južnom Slovensku. – Neuere Ausgrabungen von Siedlungen der Träger der Badener Kultur in der Südslowakei. *SlovArch* 47 (1999) 67–89.
- NEVIZÁNSKY 2001
Nevizánsky, G.: Delené misy badenskej kultúry. *Pravěk* 8 (2001) 311–324.
- NEVIZÁNSKY 2001
Nevizánsky, G.: Príspevok k mladšiemu stupňu kultúry Makó(Kosiň)-Čaka na juhozápadnom Slovensku. – Beitrag zur jüngeren Stufe der Makó(Kosiň)-Čaka-Kultur in der Südwestslowakei. *SlovArch* 49 (2001) 19–38.
- NEVIZÁNSKY 2002
Nevizánsky, G.: Antropomorfné a gynekomorfné nádoby badenskej kultúry z územia karpatskej kotliny – Anthropomorphe und gynekomorphe Gefäße der Badener Kultur aus dem Gebiet des Karpatenbeckens. *SlovArch* 50 (2002) 79–98.
- NEVIZÁNSKY 2004
Nevizánsky, G.: Amphoren der Badener Kultur. In: Einflüsse und Kontakte Alteuropäischer Kulturen. Festschrift für Jozef Vladár zum 70. Geburtstag. (Hrsg. J. Bátora – V. Furmanek – L. Veliačik) Nitra 2004, 57–74.
- P.BARNA 2003
P. Barna J.: Késő rézkori település Nagykanizsa–Billa lelőhelyén. – Late Copper Age Settlement in Nagykanizsa–Billa. *ZalaiMúz* 12 (2003) 97–142.
- PATAY 1987
Patay P.: A tiszalúc-sarkadi rézkori telep ásásának eddigi eredményei. – Bisherige Ergebnisse der Ausgrabung in der kupferzeitliche Siedlung von Tiszalúc-Sarkad. *FolArch* 38 (1987) 89–120.
- RKM
Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological investigations in Hungary (szerk.: Kisfaludi Júlia) Budapest.
- SOPRONI 1954
Soproni Sándor: A budakalászi kocsi. *FolArch* 6 (1954) 29–36.
- STRAUB 2006
Straub Péter: Nagyrécese, Bakónaki-patak. RKM 2006, 238.

Late Copper Age settlement in the surroundings of Nagyrécese

The part of the settlement in Nagyrécese was excavated by Judit Kvassay (*Fig 1*). It was populated from the Boleráz era until the time of the Early Classical Baden culture. Among the findings, with few exceptions, we can see the usual ceramic types (*Fig 4: 1–2; Fig 5*), in the same proportion we find in other sites. By typological methods, it was proven that the development of this area was without a break, meaning that the inhabitants lived here for a long time (*Fig 3*).

The most important data of the features were summarized by making a chart, on the basis of Judit Kvassay's detailed and well-made excavation diary (*Fig 2*). This is partly due to the range, partly for better lucidity.

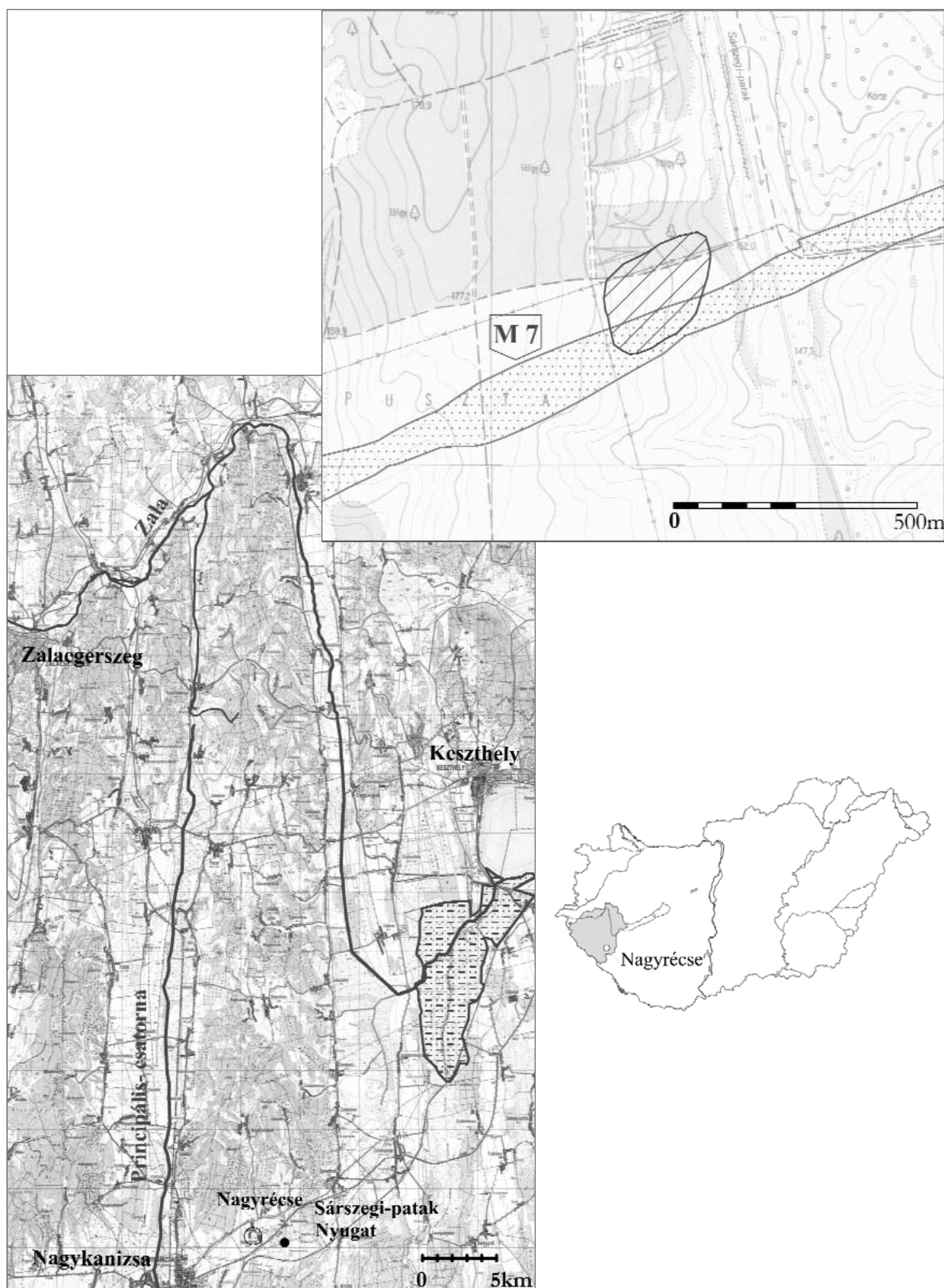
On the basis of co-occurrence of some rare, special objects the conclusion can be drawn that the inhabitants of the village prepared for a celebration or special event. The broken goblet (*Fig 11:3*) is an appurtenance of burials, so it is the proof of arrangements for funeral ceremony. The vessel with breasts (*Fig 11:4*) and the churning pot (*Fig 12:3*) are most likely the accessories of fertility rite. The liquid-storage vessels, which were deposited in more pits (*Fig 6:1; Fig 7:1; Fig 9:1*), also indicate a not everyday event part of what was common liquor consumption. The beverage could be milk or some

fermented alcohol. Food and drink remains from these vessels, were only barely analysed, therefore no conclusion could be reached so far. The literature regards the bowls with divided body as cultic vessels (*Fig 11: 1–2*), they can be found in settlements and in graves, too, meaning that they could be the accessories of a ceremony.

This public ceremony presumably was connected to a fertility rite, or the inhabitants were preparing a funeral. Unfortunately it cannot be decided whether the two events happened at the same time or a longer period passed between them.

At the first hearing the assumption based on the co-occurrence of special ceramics might seem bold but we can find certain vessels together at other sites, too. The detailed enumeration of these instances would exceed the frames of the present paper. In this essay, next to the usual processing of findings, we tried to outline the intangible connections of the objects, to grab the unusual moments of the community. If the findings are examined by considering them in a living context, not as an isolated object, maybe a detailed picture of a settlement and the life of its inhabitants can be drawn.

Translated by Zoltán Fullár

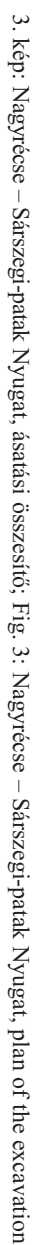

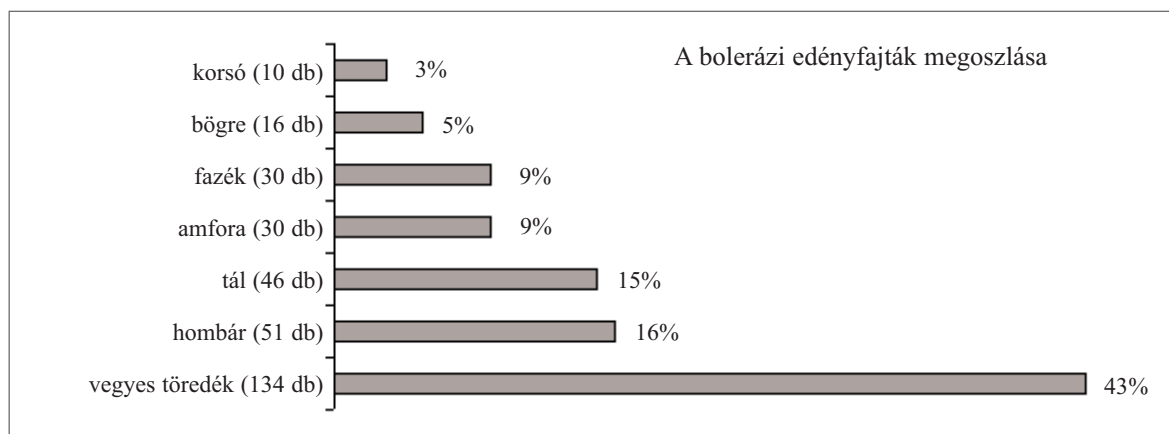
1. kép: Nagyrécse – Sárszegi-patak Nyugat, ásatási helyszín; Fig. 1: Nagyrécse – Sárszegi-patak Nyugat, excavation site

Az objektumok adatai											
Száma	Jellege	Kora	Foltja	Betöltése	Hossztengelyének iránya	Hosszúsága	Szélessége	Mélysége	Alakja	Oldala	Alja
1.	gödör	bolerázi	vörös, határozott	réteges, felső 10 cm barna, erősen paticosos, alatta barna, paticosos. Az első rétegben a palacsintások között kevés barna föld, alján foltokban kevés faszen, oldala gyengén átégett	É-D	76	72	26	tojásdad	egyenesen szűkülő	lapos
2.	verem	bolerázi	sötét, határozott, kerámiás	sötétbarna, erősen faszenes, paticosos, keményre tömörült	K-Ny				kerek	méhkás	lapos
3.	gödör	nincs	sötét, határozott, kerámiás	barna, erősen faszenes, paticosos, keményre tömörült	ÉNy-DK	116	91	80	ovális	méhkás	lapos
4.	gödör?	bolerázi	sötét, határozott, paticosos	sötétbarna, enyhén paticosos, faszenes, keményre tömörült	ÉK-DNy	302	142	75	ovális	egyenesen szűkülő	lapos
5.	cőbplyuk	nincs	barna, elmosódó	sötétbarna, keményre tömörült	ÉNy-DK	34	30	19	ovális	egyenesen szűkülő	ivelt
6.	gödör	klasszikus	sötétbarna, elmosódó	felső 64 cm sötétszürke, faszenes, erősen paticosos, benne 20 cm agyagbemosódás, az alján 10 cm szürkésbarna, keményre tömörült	ÉK-DNy	780	480	96	amorf	egyenesen szűkülő	lépcsős
7.	gödör	klasszikus	sötét, határozott	sötétbarna, faszenes, erősen paticosos, keményre tömörült	K-Ny	234	164	88	amorf	egyenesen szűkülő	lapos
8.	gödör	nincs	barna, elmosódó	sötétbarna, faszenes, erősen paticosos, laza	ÉNy-DK	86	64	34	ovális	egyenesen szűkülő	lapos
9.	gödör	klasszikus	szürkés, elmosódó	sötétbarna, enyhén faszenes, paticosos, keményre tömörült	ÉNy-DK	220	178	42	amorf	egyenesen szűkülő	lapos
10.	gödör	nincs	szürkés, faszenes	felső 12 cm szürkésbarna, faszenes, alsó 6 cm sötétbarna	K-Ny	94	80	18	ovális	ivelt	lapos
11.	gödör	bolerázi	szürke, határozott	EK-i oldala sötétbarna, erősen faszenes, paticosos, ÉNy-i oldala barna, faszenes, paticosos, laza	É-D	140	132	104	tojásdad	méhkás	lapos
12.	gödör	klasszikus	sötétbarna, elmosódó	sötét- és szürkésbarna, keményre tömörült	ÉNy-DK	160	134	30	ovális	egyenesen szűkülő	lapos
13.	gödör	nincs	sötétbarna, határozott	50 cm sötétbarna, erősen faszenes, paticosos, alatta 20 cm szürkésbarna, 10 cm sötétbarna, erősen faszenes, paticosos, alja szürkésbarna	ÉNy-DK	145	145	84	kerek	egyenesen szűkülő	lapos
14.	gödör	bolerázi	sötét, határozott	vörösesbarna, faszenes, erősen paticosos, laza	ÉNy-DK	178	154	108	tojásdad	függőleges	lapos
15.	gödör	késő rézkor	kerámiás, elmosódó	sötétbarna, faszenes, enyhén paticosos, keményre tömörült	É-D	126	118	48	tojásdad	egyenesen szűkülő	lapos
16.	gödör	klasszikus	barna, határozott	sötétbarna, erősen faszenes, paticosos, laza	É-D	158	148	118	amorf	lépcsős	ivelt
17.	gödör	nincs	barna, elmosódó	sötétbarna, enyhén faszenes, laza	nincs	76	76	28	kerek	egyenesen szűkülő	lapos
18.	gödör	klasszikus	barna, elmosódó	szürkésbarna, faszenes, paticosos, keményre tömörült, alján 70 cm mélyen 16 cm széles, erősen faszenes csik	É-D	146	136	93	ovális	méhkás	lapos
19.	gödör	klasszikus	elmosódó, paticosos, kerámiás	sötétszürke, faszenes, paticosos, keményre tömörült	É-D	442	366	44	amorf	egyenesen szűkülő	ivelt
20.	gödör	klasszikus	sötét, határozott	sötétszürke, faszenes, paticosos, keményre tömörült	nincs	400	400	76	kerek	lépcsős	lapos
21.	gödör	klasszikus	barna, elmosódó	felső 42 cm szürkésbarna, faszenes, alatta 10 cm szürke, erősen faszenes, alsó 16 cm barna, enyhén faszenes	É-D	144	130	68	tojásdad	egyenesen szűkülő	lapos
22.	gödör	bolerázi	sötét, határozott	szürkésbarna, faszenes, paticosos, keményre tömörült	ÉK-DNy	134	116	51	ovális	egyenesen szűkülő	lapos
23.	gödör	bolerázi	sötét, határozott	felső 24 cm szürkésbarna, erősen faszenes, paticosos, alján 10 cm és a K-i oldala sötétbarna	ÉK-DNy	160	148	38	amorf	egyenesen szűkülő	lapos
24.	gödör	klasszikus	sötét, határozott	fekete, faszenes, paticosos, keményre tömörült	ÉNy-DK	136	111	60	tojásdad	egyenesen szűkülő	lapos
25.	gödör	nincs	barna, elmosódó	sötétbarna, enyhén paticosos	nincs	92	92	18	kerek	egyenesen szűkülő	lapos
26.	gödör	késő bolerázi	barna, elmosódó	sötétbarna, erősen paticosos, kerámiás, keményre tömörült	ÉK-DNy	137	133	64	tojásdad	egyenesen szűkülő	ivelt
27.	gödör	klasszikus	amorf		ÉNy-DK	480	323	125	amorf	egyenesen szűkülő	lépcsős
28.	gödör	nincs	barna, elmosódó	szürkésbarna, laza	ÉNy-DK	132	103	19	ovális	egyenesen szűkülő	lapos

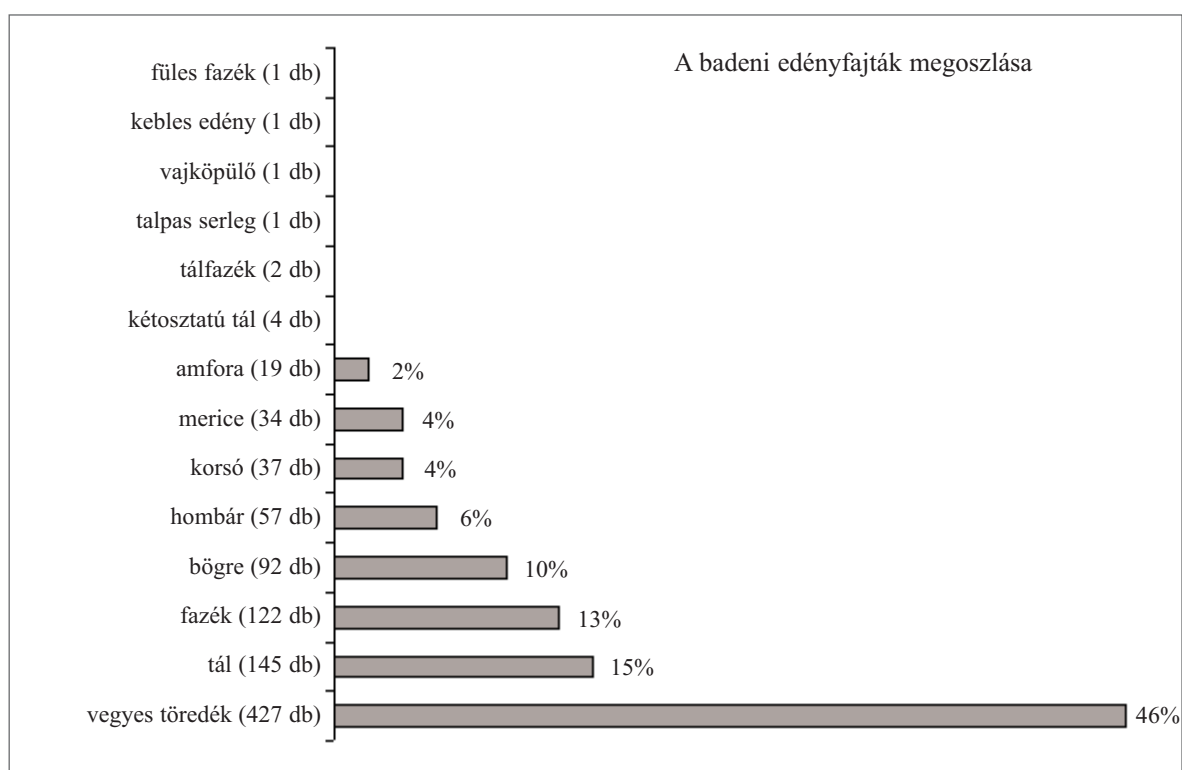
29.	gödör	klasszikus	barna, elmosódó	sötétbarna	nincs	160	160	20	kerek	egyenesen szűkülő	lapos
30.	gödör	boleraí	barna, elmosódó	sötétbarna	nincs	140	140	20	kerek	egyenesen szűkülő	lapos
31.	verem,	boleraí	szürkés, elmosódó	felső rétege világosbarna, faszenes, patocsos, középen szürkésbarna, kevés patocs és faszen, alul sötétbarna, faszenes, patocsos, alja vörös, talán ki volt égetve	ÉNY-DK	158	154	110	kerek	egyenesen szűkülő	lapos
32.	gödör	nincs	szürkés, elmosódó	sötétbarna, faszenes, patocsos	ÉNY-DK	138	113	74	ovális	egyenesen szűkülő	lapos
33.	gödör	nincs	szürke, elmosódó	szürke, elmosódó, faszenes, patocsos	ÉNY-DK	110	102	27	tojásdad	ívelt	lapos
34.	gödör	késő rézkor	barna, elmosódó	sötétbarna, patocsos	ÉNY-DK	134	102	20	tojásdad	egyenesen szűkülő	lapos
35.	gödör	klasszikus	szürke, elmosódó	szürkésbarna, keményre tömörült	É-D	116	114	24	tojásdad	egyenesen szűkülő	lapos
36.	gödör	boleraí	sötét, határozott	sötétszürke, patocsos, kerámiás, keményre tömörült	ÉK-DNY	162	155	74	ovális	egyenesen szűkülő	lapos
37.	gödör	késő rézkor	szürkés, elmosódó	sötétbarna, enyhén patocsos	ÉNY-DK	190	124	24	tojásdad	egyenesen szűkülő	lapos
38.	gödör	klasszikus	szürke, elmosódó	szürkésbarna, keményre tömörült	ÉNY-DK	148	122	21	ovális	ívelt	lapos
39.	gödör	nincs	sötét, határozott	sötétbarna, keményre tömörült	ÉNY-DK	102	98	13	amorf	egyenesen szűkülő	lapos
40.	gödör	boleraí	sötét, határozott	barna, enyhén patocsos, keményre tömörült	É-D	460	292	28	hosszúak	egyenesen szűkülő	lapos
41.	cölöplyuk	nincs	sötét, határozott	szürkésbarna, keményre tömörült	nincs	35	35	12	kerek	ívelt	lapos
42.	cölöplyuk	nincs	sötét, határozott	szürkésbarna, keményre tömörült	nincs	30	30	10	kerek	ívelt	ívelt
43.	cölöplyuk	nincs	sötét, határozott	szürkésbarna, keményre tömörült	ÉNY-DK	32	30	11	ovális	ívelt	ívelt
44.	cölöplyuk	nincs	sötét, határozott	szürkésbarna, faszenes, keményre tömörült	nincs	30	30	17	kerek	egyenesen szűkülő	lapos
45.	cölöplyuk	nincs	sötét, határozott	szürkésbarna, enyhén faszenes, keményre tömörült	nincs	36	36	22	kerek	egyenesen szűkülő	lapos
46.	gödör	nincs	sötétbarna, elmosódó	sötétbarna	ÉNY-DK	168	146	20	tojásdad	egyenesen szűkülő	lapos
47.	gödör	klasszikus	sötétbarna, határozott	szürkésbarna, faszenes, erősen patocsos, laza	ÉNY-DK	128	104	74	ovális	egyenesen szűkülő	lapos
48.	gödör	késő rézkor	sötét, határozott	sötétbarna, faszenes, patocsos, laza	ÉK-DNY	160	156	42	tojásdad	egyenesen szűkülő	lapos
49.	gödör	nincs	barna, elmosódó	sötétbarna, keményre tömörült	ÉNY-DK	168	106	20	ovális	egyenesen szűkülő	lapos
50.	jároszint?	boleraí	barna, elmosódó, kerámiás	sárga, kerámiás, laza	É-D	410	330	20	amorf	egyenesen szűkülő	lapos
51.	gödör?	boleraí	barna, elmosódó	sötétbarna, keményre tömörült	É-D	530	282	22	amorf	egyenesen szűkülő	egyenetlen
52.	gödör	boleraí	sötét, határozott	sárga-barna, enyhén faszenes	ÉK-DNY	108	100	18	tojásdad	egyenesen szűkülő	ívelt
53.	gödör	boleraí	sötét, határozott	szürkésbarna, faszenes, patocsos, keményre tömörült	K-Ny	205	172	38	ovális	egyenesen szűkülő	lépcsős
54.	gödör	boleraí	vörös, határozott	felső rétege vörös, átégett, alatta barna, agyagos, vörös bemosódásokkal	DNY-ÉK	208	198	24	tojásdad	egyenesen szűkülő	egyenetlen
55.	gödör	klasszikus	sötét, határozott	K-I és NY-I szélén sötétbarna, erősen patocsos, középen sötétbarna, erősen patocsos, faszenes, kerámiás	É-D	208	154	124	ovális	ívelt	ívelt
56.	gödör	boleraí	sötétbarna, határozott	szürkésbarna, patocsos, keményre tömörült	ÉK-DNY	245	198	35	amorf	egyenesen szűkülő	lapos
57.	gödör	késő boleraí	sötét, határozott	a tetején 60 cm, és az alján 10 cm szürkésbarna, kerámiás, a középen 20-30 cm sötétszürke, kerámiás, patocsos, E-I oldalán vizálmások	ÉK-DNY	126	124	96	tojásdad	egyenesen szűkülő	ívelt
58.	gödör	nincs	vörös, határozott	sötétbarna	ÉNY-DK	126	82	21	hosszúak	egyenesen szűkülő	lapos

2. kép: Nagyrécsce – Sárszegi-patak Nyugat, az objektumok adatai; Fig. 2: Nagyrécsce – Sárszegi-patak Nyugat, data of the features

1

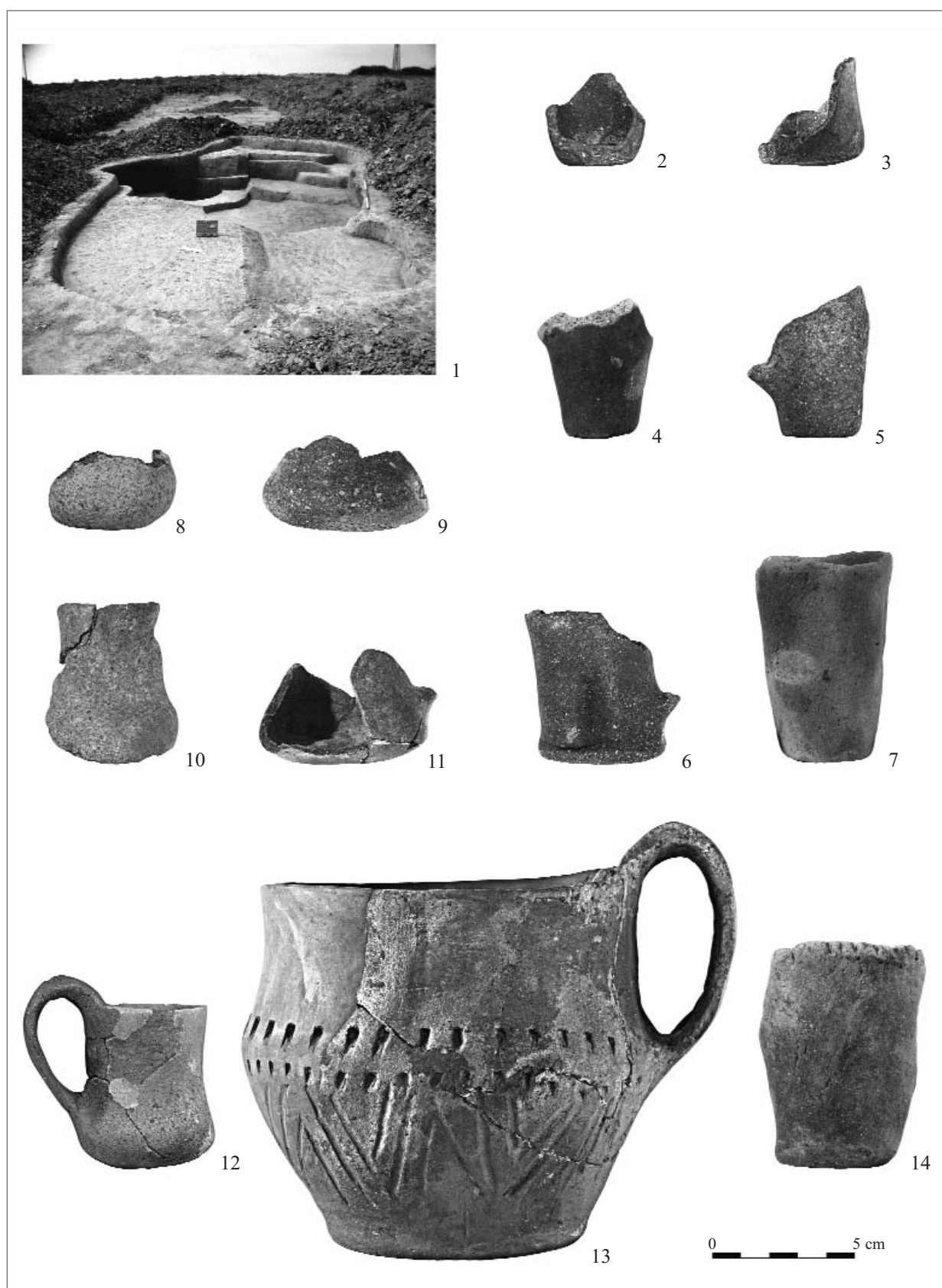
2

4. kép: Az edényfajták megoszlása 1: bolerázi időszak; 2: klasszikus badeni időszak
 Fig. 4: The distribution of the ceramic types 1: Boleráz era; 2: Classic Baden Age

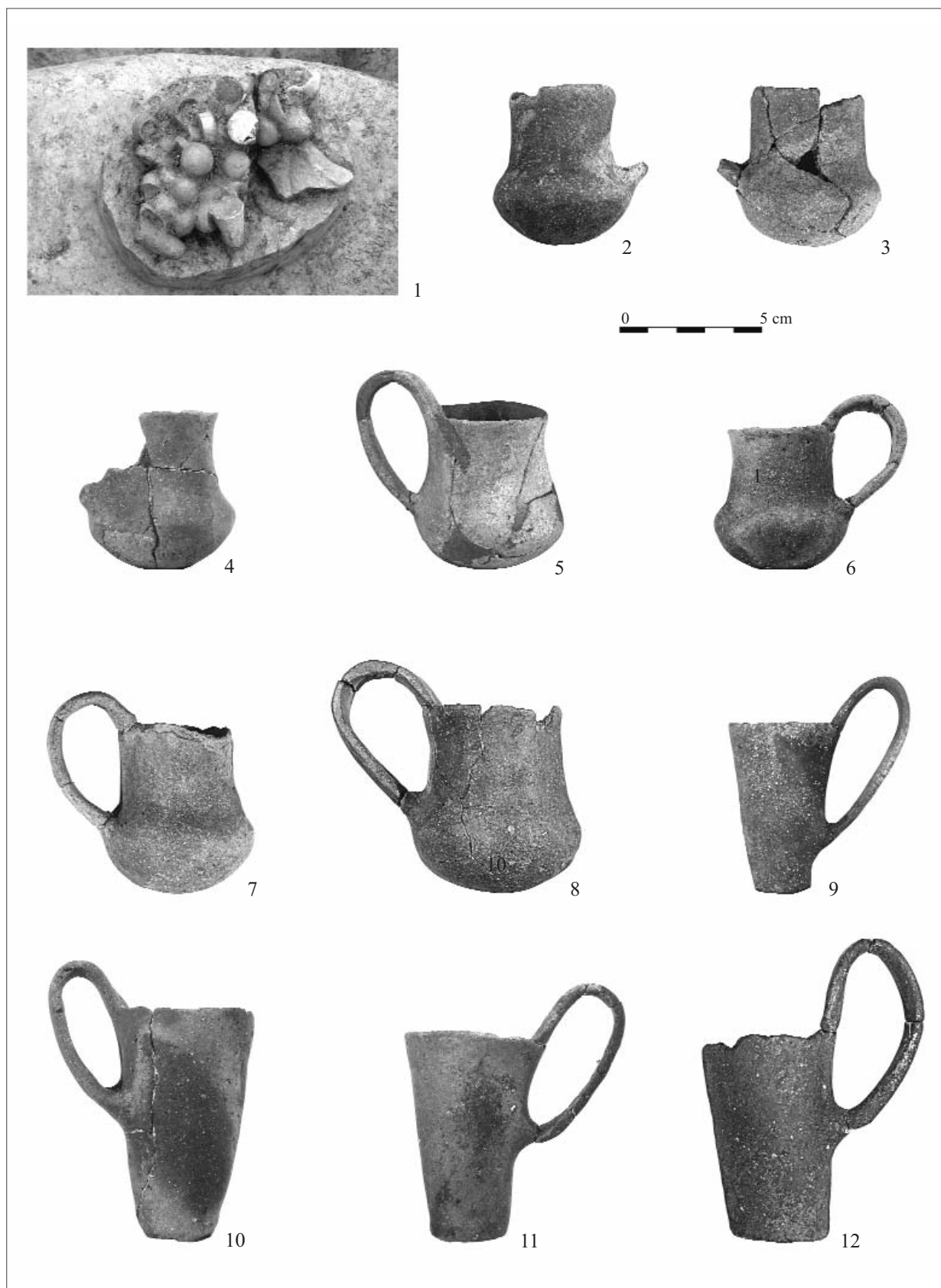
A lelettypusok előfordulása az objektumokban

objektum száma	kora	leltározott tárgy	szedve	összes lelet	tal	kétszintű tal	tálfazék	hombar	amfóra	kobles edény	fazék	filtes fazék	bögre	korsó	metéce	talpas serleg	kancsó	valjköplő	orsógomb	kőszáz	szövőszék néhezék
1.	bolterzi	1	0	1	x																
2.	bolterzi	22	39	61	x			x	x		x		x	x						x	
4.	bolterzi	5	2	7	x																
6.	klaszikus	174	120	294	x	x		x	x		x	x	x	x	x		x			x	
7.	klaszikus	45	12	57	x			x			x		x		x					x	
9.	klaszikus	15	13	28	x			x			x				x						
11.	bolterzi	12	14	26	x			x			x			x							
12.	klaszikus	6	15	21				x	x					x	x						
14.	bolterzi	5	0	5				x			x										
15.	kész rézkor	4	0	4	x																
16.	klaszikus	10	0	10	x						x			x	x						
18.	klaszikus	21	0	21	x						x									x	
19.	klaszikus	230	308	538	x	x		x	x	x	x		x	x	x				x	x	
20.	klaszikus	83	140	223	x	x		x	x		x		x	x					x	x	
21.	klaszikus	7	4	11	x				x					x						x	
22.	bolterzi	3	5	8				x													
23.	bolterzi	5	5	10					x					x							
24.	klaszikus	19	27	46	x			x						x							
26.	kész bolterzi	49	67	116	x			x	x		x		x	x					x		
27.	klaszikus	136	189	325	x			x			x		x	x	x				x		
29.	klaszikus	12	13	25	x						x									x	
30.	bolterzi	10	1	11	x			x													
31.	bolterzi	3	0	3				x			x		x								
34.	kész rézkor	3	0	3				x													
35.	klaszikus	13	16	29	x			x	x				x		x					x	
36.	bolterzi	98	136	234	x			x	x		x		x	x						x	
37.	kész rézkor	8	4	12	x			x												x	
38.	klaszikus	6	2	8	x			x					x							x	
40.	bolterzi	31	42	73				x	x		x		x							x	
47.	klaszikus	22	9	31	x			x			x		x		x						
48.	kész rézkor	8	1	9							x										
50.	bolterzi	69	149	218	x			x	x		x		x	x						x	
51.	bolterzi	37	97	134	x			x	x		x		x	x						x	
52.	bolterzi	6	3	9	x						x										
53.	bolterzi	21	6	27	x			x			x										
54.	bolterzi	2	2	4	x			x													
55.	klaszikus	43	18	61	x		x		x		x		x	x	x	x			x		
56.	bolterzi	6	4	10							x									x	
57.	kész bolterzi	25	19	44	x			x			x		x	x						x	

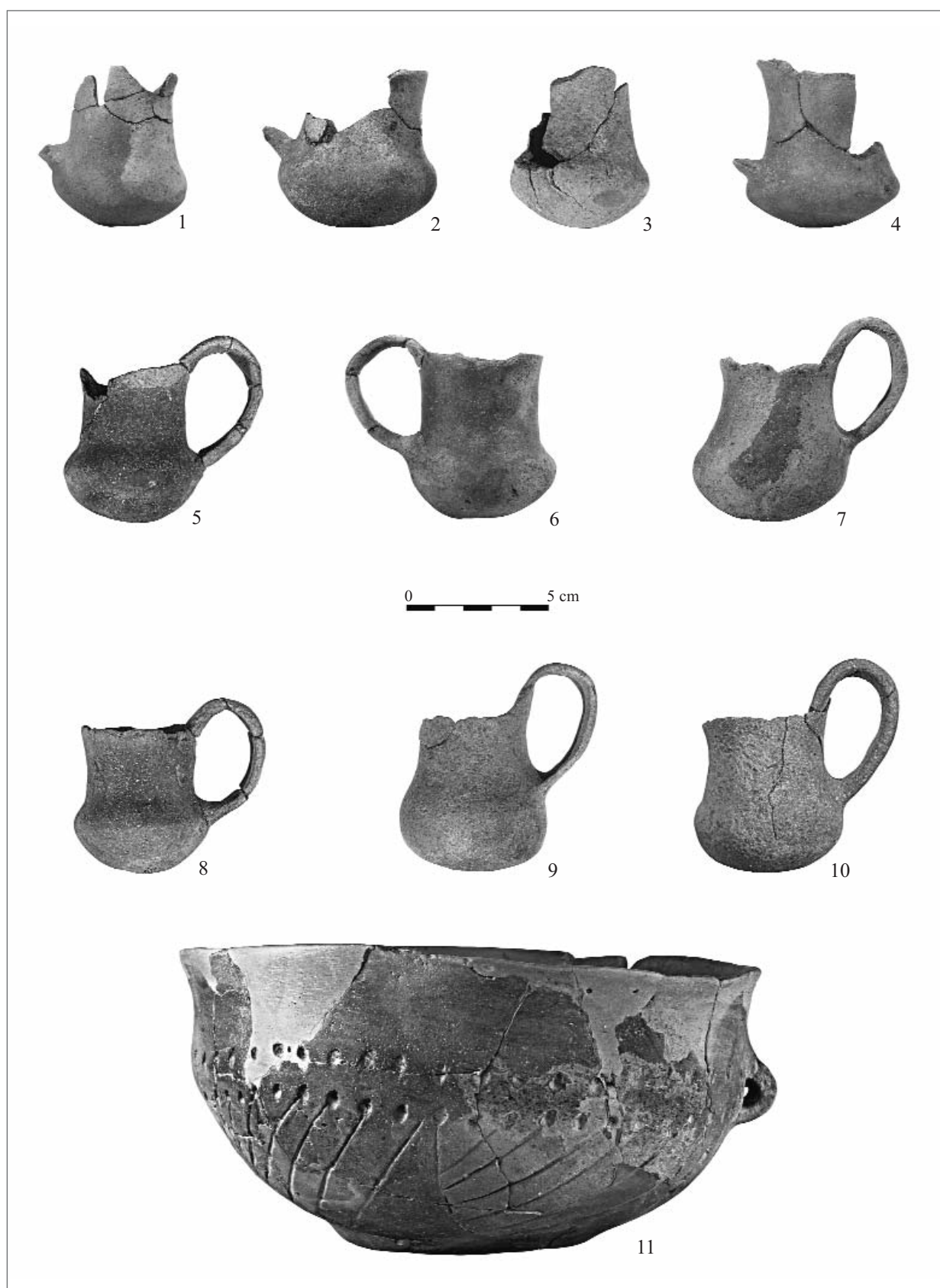
5. kép: Az edénytípusok előfordulása az objektumokban; Fig. 5: The occurrence of the ceramic types within the features

6. kép: A 6. objektum edényei; Fig. 6: Vessels from feature 6

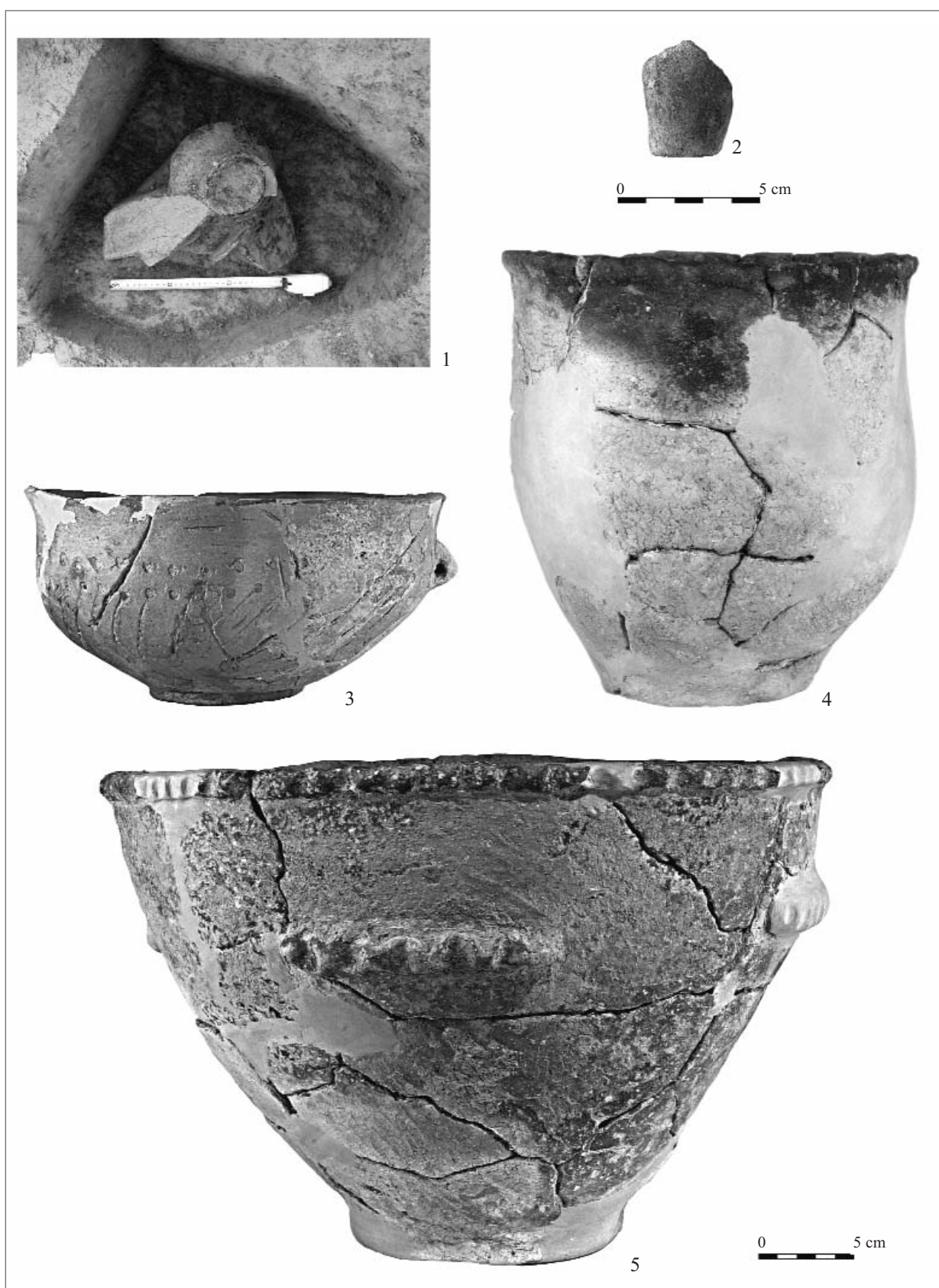
7. kép: A 7. objektum bögréi, mericéi; Fig. 7: Beakers and ladles from feature 7

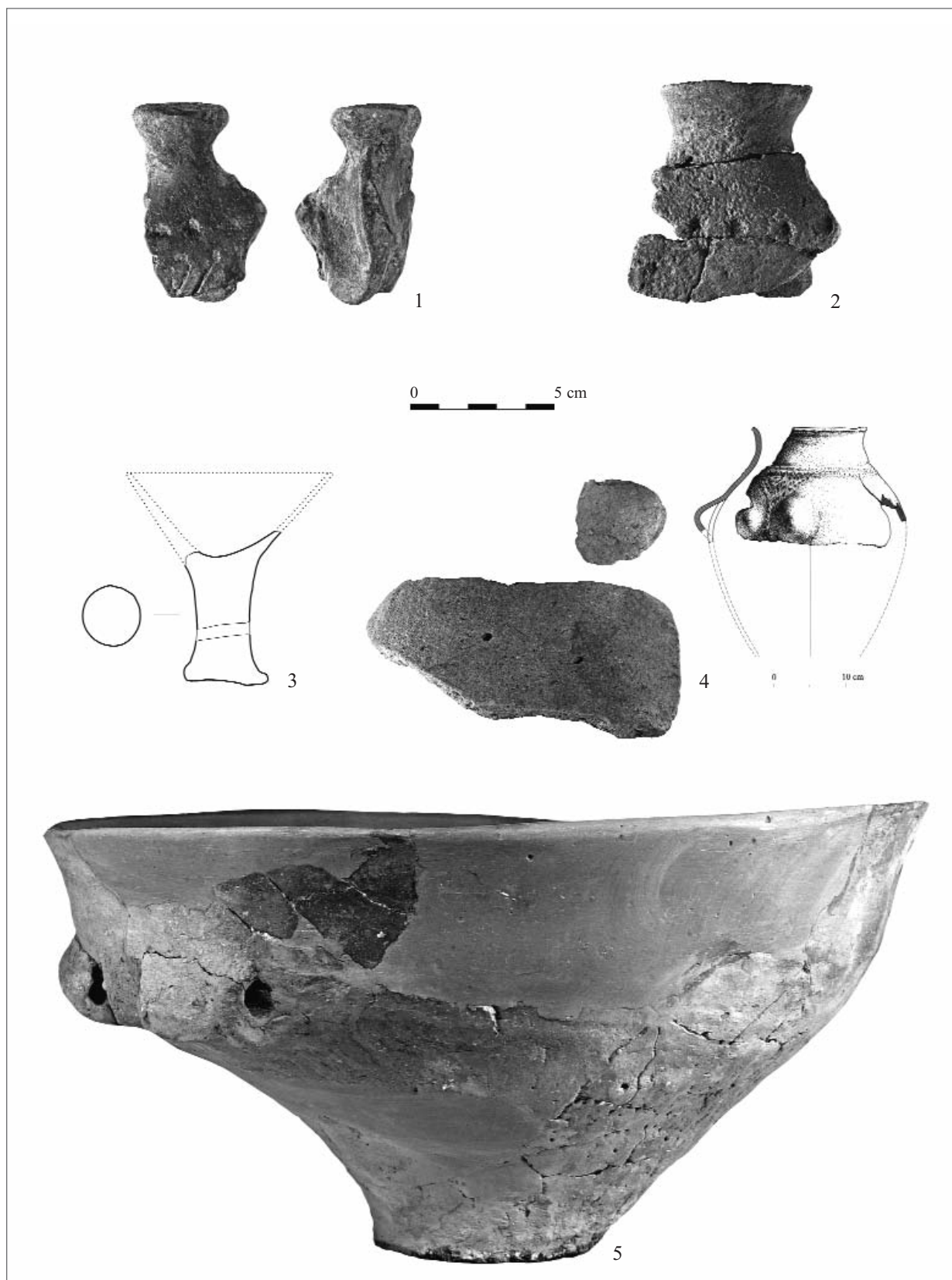
8. kép: A 7. objektum edényei; Fig. 8: Vessels from feature 7

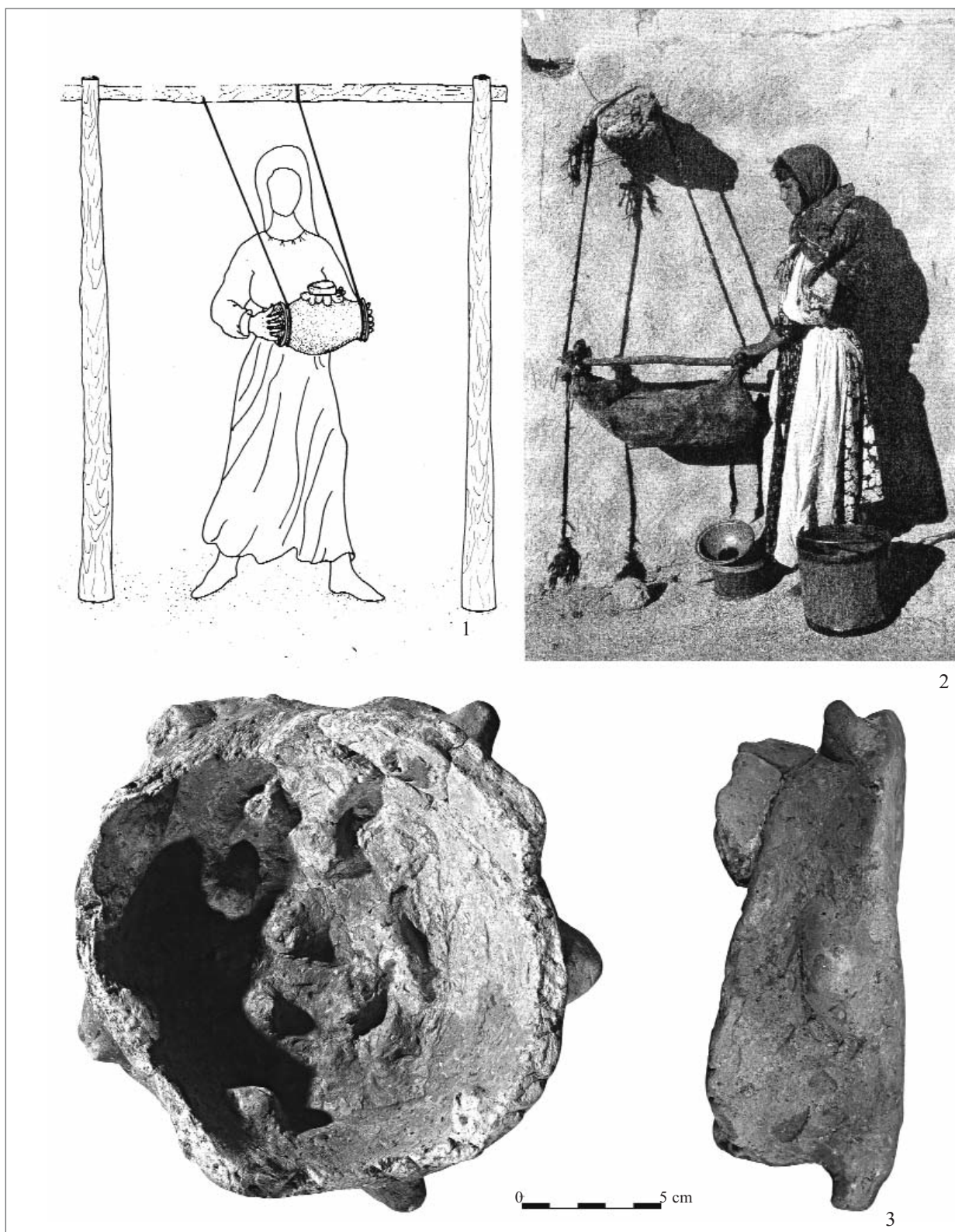
9. kép: A 47. objektum bögréi, mericéi; Fig. 9: Beakers and ladles from feature 47

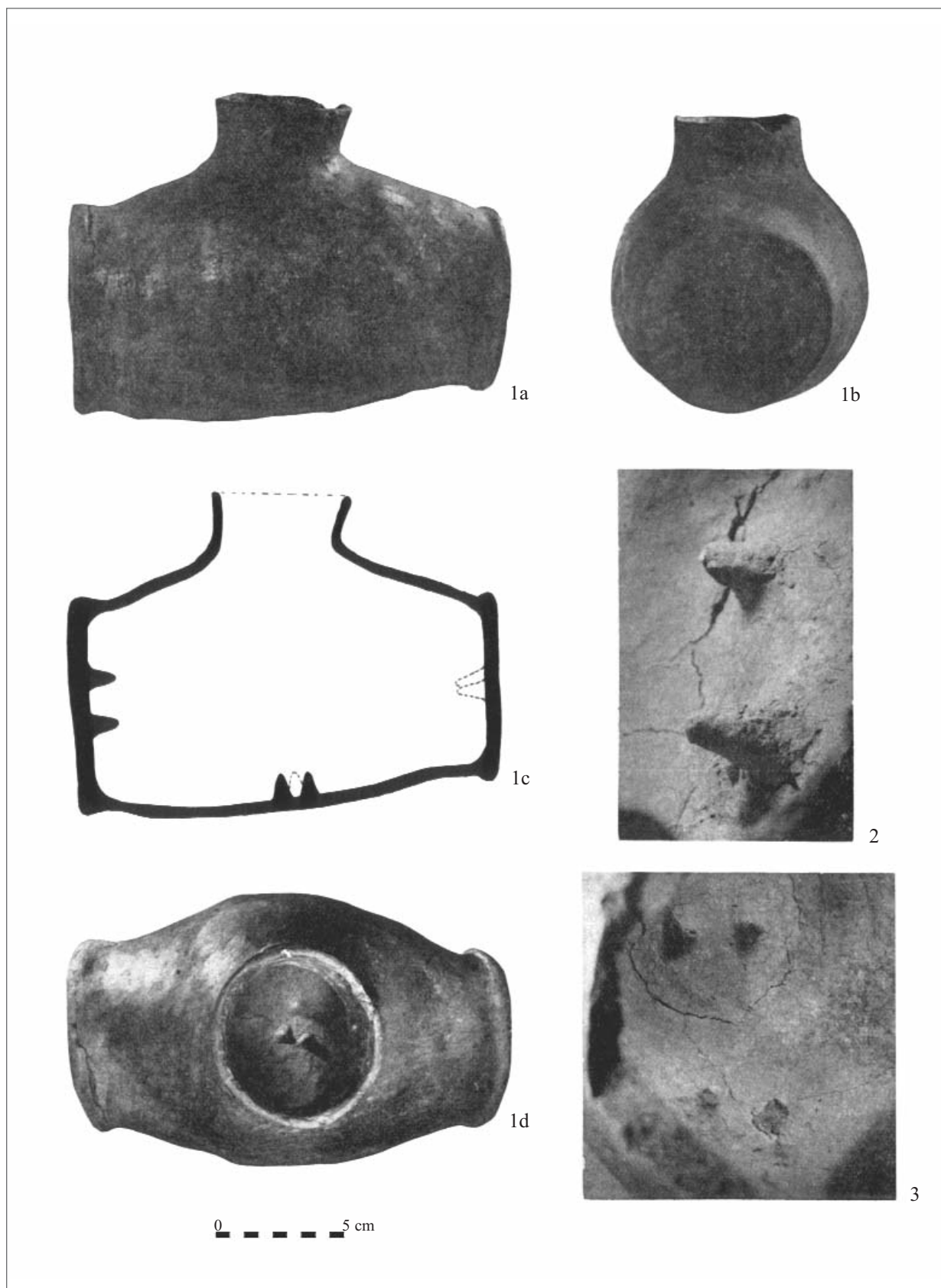
10. kép: Az 55. objektum edényei; Fig. 10: Vessels from feature 55

11. kép: Válogatott leletek; Fig. 11: Assorted vessels

12. kép: 1: Vajköpülés Horváth László nyomán (HORVÁTH 1974, 4. kép); 2: Vajköpülés Csupor István – Rékai Miklós nyomán (CSUPOR–RÉKAI 2003, 1. ábra); 3: Nagyrécse – Sárszegi-patak Nyugat lelőhelyen előkerült vajköpülő edény töredéke
 Fig. 12: 1: Churning of butter by László Horváth (HORVÁTH 1974, Fig. 4); 2: Churning of butter by Csupor István – Rékai Miklós (CSUPOR–RÉKAI 2003, Fig. 1); 3: Fragment of churning pot from Nagyrécse – Sárszegi-patak Nyugat

13. kép: A szigligeti edény (HORVÁTH 1974, 3. kép); Fig. 13: The vessel from Szigliget (HORVÁTH 1974, Fig. 3)